

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΖ'

ΣΑΒΒΑΤΟΝ 14 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1939

ΑΡΙΘ 1-2

ΕΝ ΒΛΕΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΟΠΙΣΩ

Ἐν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω κατὰ τὴν εἴσοδόν μας εἰς τὸ ἔτος τὸ νέον ἐμφανίζει τὸ λήξαν ἔτος ἐν τῶν σημαντικωτέρων ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὸσον ἀπὸ ἐπόψεως τῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Πολιτείας σχέσεων, ὅσον καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἐν αὐτῇ γεγονότα.

Σπουδαῖον σταθμὸν ἐν τῷ βίῳ τῆς Ἐκκλησίας ἐσημείωσαν οἱ νόμοι περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς λειτουργίας τῶν δύο μεγάλων οἰκονομικῶν ἐκκλησιαστικῶν Ὄργανισμῶν, ὡς καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, δι' ὧν, ὡς ὀρθῶς λέγεται ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ παρὰ τῷ κ. Πρωθυπουργῷ Ὑφυπουργοῦ, «τοῦτο μὲν ὁργανώνεται πλήρης διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξασφάλις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καθὼς καὶ τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς καὶ ρυθμίζονται προσηκόντως σοβαρώτατα ζητήματα, προκύψαντα ἐκ τῆς ρευστοποιήσεως τῆς περιουσίας ταύτης, τοῦτο δὲ αἰ μέχρῃ τοῦδε διαπιστωθεῖσαι ἀτέλειαι κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς νομοθεσίας περὶ ἱερῶν ναῶν διορθώνονται, ἐπιβάλλεται πλήρης ἐποπτεία ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν συμβουλίων, περιφρουρεῖται ἡ διαχείρισις τῆς περιουσίας τῶν ναῶν, κανονίζονται τὰ τῆς διαθέσεως τῶν πόρων αὐτῶν καὶ κατοχυροῦνται τὰ τῆς ἐκμισθώσεως καὶ ἐκποιήσεως τῆς περιουσίας τῶν. Ταῦτοχρόνως λαμβάνεται πρόνοια περὶ τῆς προσηκούσης ἐκλογῆς τῶν ἐφημερίων, ἐξασφαλίζεται ἡ μισθοδοσία αὐτῶν καὶ ἀσφαλίζεται εἰς τὸ Ταμεῖον Ἀσφαλίσεως τοῦ Κλήρου σύμπαν τὸ ἐκκλησιαστικὸν προσωπικόν». Διὰ νέου δὲ περὶ τῶν αὐτῶν Ὄργανισμῶν νόμου «συντελεῖται ἀποσυμφόρησις τῶν συγκεντρωθεισῶν εἰς ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα ἐξουσιῶν προκειμένου ἰδίως περὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν ῥύθμισιν τῶν ὁποίων προέχουσιν γνώμην ἔπρεπε νὰ ἔχη ἡ Πολιτεία», ἦν καὶ λαμβάνει διὰ τῶν προσφάτων τροποποιήσεων.

Θεμελιώδους σημασίας νόμος εἶνε καὶ ὁ περὶ κατοχυρώσεως διατάξεων τῶν ἄρθρων 1 καὶ 2 τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος. Ὁ νόμος οὗτος, καθορίζων σαφῶς καὶ ὀριστικῶς τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῶν ἐν λόγῳ διατάξεων, ἀνακόπτει τὰς μικροπονήρους ἐκείνας ἀποπειράς τῶν γνωστῶν ἐκμεταλλευτῶν τῆς λαϊκῆς ἀγνοίας καὶ εὐπιστίας, οὗτοι, ἐπωφεληθέντες τῶν μεταπολεμικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ ἐνσφηνώθέντες παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὴν ἀλωπεκὴν τῶν φιλανθρωπῶν καὶ φιλανθρώπων, ἐπεδόθησαν ἀκωλύτως εἰς τὴν ἄγρην προσηλύτων ἐκ τῶν ἀφελῶν ὀρθοδόξων ἐπὶ τῇ βίβσει αὐθαιρέτου ἐρομηναίας τῶν ἐλληνικῶν νόμων. Τὸν νό-

μον τοῦτον οἱ δι' αὐτοῦ πληγέντες κατεσυκοφάντησαν εἰς τὸ ἔξωτερικόν ὡς μέτρον «ἀντικαθολικόν», ἦτοι στρεφόμενον τάχα κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ὁπαδῶν τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ἀλλ' εἶνε τόσον γνωστὴ ἡ παροικιωδῆς ἐλληνικὴ ἀνεξίθρησκειά, ὥστε νὰ ἀπομένῃ ἀτελεσφόρητος ἡ δυσφημία τῆς Ἑλλάδος αὕτη. Διὰ τὸν σπουδαιότατον τοῦτον νόμον ἡ Ἐκκλησία ἐξέφρασε θερμὰς τὰς εὐχαριστίας τῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, διότι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς του περιστέλλεται σοβαρῶς ἡ προσηλυτιστικὴ δοῦσις τῆς ἐξένης παρ' ἡμῖν προπαγάνδας. Ἐκ παραλλήλου, πρὸς θετικὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς τελευταίας ταύτης πρόνοιαν ἔλαβεν ὁ περὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος νόμος, τὸ Ἀδελφῶτον τῆς ὁποίας πολλάκις συσχεφθὲν ἀπεφάσισε τὴν διοργανῶσιν ἰδίας γυναικείας μοναχικῆς Ἀδελφότητος ἐπὶ ἰδρύσει κορασιακῶν σχολείων, οἷα ἀπαιτοῦσιν αἱ ἀνάγκαι τῆς συγχρόνου κοινωνίας.

Τοῦ λόγου δὲ ὄντος περὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς ὀρθοδόξου νεολαίας κατὰ τὰ πάτρια, εὐκαιρὸν εἶνε νὰ γείνη ἐν τῇ συντόμῳ ταύτῃ ἀνασκοπήσει λόγος περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ λήξαντος ἔτους ἐν τῇ Ριζαρείῳ Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου προγράμματος τοῦ προβλεπομένου ὑπὸ τοῦ νεοροῦ περὶ αὐτῆς νόμου, ὅστις, ἐξισῶν τὴν προσβυγενῆ μοναδικὴν ταύτην ἐκκλησιαστικὴν παρ' ἡμῖν σχολὴν πρὸς τὰς παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας τοῦ κράτους, ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς ἐν νεορῷ ἡλικίᾳ ἀποφοιτῶντας τροφίμους τῆς τῆν ἄμεσον χρησιμοποίησιν αὐτῶν ὡς δημοδιδασκάλων, ὡς καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς διακονίας, καὶ διευκολύνει τὴν μετέπειτα εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸν κλήρον, ἥτις διὰ τοῦ τέως καθεστῶτος τῆς Σχολῆς ἦτο σχεδὸν ἀνέφικτος. Συναφῆς πρὸς τὸν νέον χαρακτηρισμὸν τῆς Ριζαρείου Σχολῆς εἶναι καὶ ὁ νόμος, ὁ ἐγκαταστήσας Προπαρασκευαστικὴν Ἱερατικὴν σχολὴν ἐν τῷ Ἐκκλησιατικῷ Ὄρφανοτροφείῳ Βουλιαγμένης, οὗτινος οἱ ἐν ἐκκλησιαστικῷ πνεύματι ἀνατρεφόμενοι τρόφιμοι, συνεχίζοντες ἐν αὐτῇ τὰς σπουδὰς τῶν ἐπὶ διετίαν, θὰ δύνανται νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Ριζαρείον ἢ τὰς ἰσοτίμους πρὸς αὐτὴν Ἱερατικὰς σχολὰς, περισσότερον ἤδη καὶ καταλλήλοτερον ἢ οἰοιδῆτες ἄλλοι μαθηταὶ προπεπονημένοι διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον.

Ἐν τῷ πλαίσίῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προπαιδείας περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ λήξαντος ἔτους ἀρξαμένη τῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν. Ἡ σχολὴ αὕτη διὰ εἰδικοῦ νόμου ἰδρυθεῖσα καὶ ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν καθοδήγησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἤδη ἀπέκτησεν ἄριστον

ἀπὸ πάσης ἐπόψεως διδακτικὸν προσωπικόν, προορισμὸν δ' ἔχει τὴν καλλιέργειαν, ἀνάδειξιν καὶ χρησιμοποίησιν τῆς γνησίας βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν ναοῖς διὰ τῆς εἰδικῆς μορφώσεως καταλλήλων ἱεροψαλτῶν, δι' ὧν θὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ βελτίωσις τῆς ἐν Ἑλλάδι θέσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Εἰς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος σημειωθεῖσαν ἔντονον οἰκουμενικὴν χριστιανικὴν κίνησιν, ἣτις ἐξεδηλώθη ἐν ταῖς παγκοσμίαις ἐν Ὁξφόρδῃ καὶ Ἐδιμβούργῳ συνεδρῶσις, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία μετέσχε δι' ἰδίων ἀντιπροσώπων, ὧν αἱ ἐξ αὐτῶν ἐντυπώσεις ἐδημοσιεύθησαν ἐν καιρῷ ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ». Πρὸς τὴν συμπλησίαν τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας δι' ἀμοιβαίας κατανοήσεως σχετίζεται καὶ τὸ γνωστὸν ζήτημα τοῦ κύρους τῶν ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν, τὴν μελέτην τοῦ ὁποίου ἡ Ἱερά Σύνοδος ἀνέθηκε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐκ τῶν γενικωτέρας διὰ τὴν καθ' ὅλου ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν σημασίας γεγονότων ἐσημειώθησαν διαρκούντος τοῦ λήξαντος ἔτους τὸ μὲν ἡ τριακοσιετηρῆς τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, τὸ δὲ ἡ συμπλήρωσις ἐννέα καὶ ἡμίσεως αἰῶνων ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ ρώσου ἡγεμόνος Βλαδιμήρου βαπτίσεως τῶν ρώσων. Καὶ διὰ μὲν τὸν ἑορτασμὸν τοῦ πρώτου ἰωβιλαίου συνεστήθη Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἣτις ἀπεφάσισε νὰ ἐκδώσῃ ἀναμνηστικὸν ἐπιστημονικὸν τόμον, περιλαμβάνοντα μελέτας σχετικὰς πρὸς τὸν ἐθνομάρτυρα Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, τοῦ δὲ δευτέρου γεγονότος τὴν μεγίστην διὰ τὴν ὁρθοδοξίαν σημασίαν ἐξῆραν ἡ «Ἐκκλησία» ἐν εἰδικῷ ἄρθρῳ.

Ἐκ τῶν ὅλων ἀδοκίμων, καὶ διὰ τοῦτο ἰδιαζόντως συγχλονιστικόν, ὑπῆρξε τὸ θλιβερὸν γεγονὸς τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας τοῦ Πρωθιεράρχου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας κυροῦ Χρυσοστόμου. Ὁ μακαριστὸς ἱεράρχης, κύψας ἐβδομηκοντούτης ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπιστήμης ἀνστάκτων του μεριμνῶν, μετὰ βραχεῖαν ἀλλὰ βαρεῖαν νόσον παρέδιδε τὸ πνεῦμα εἰς τὸν Πλάστην, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν μέχρι τέλους ἀγωνισθεὶς καὶ τὴν πίστιν δι' ὅλης τῆς βιοτῆς του ὁρθοτομήσας. Τὸ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του γενικὸν πένθος ἐμετρίασεν ἡ παραμυθία τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ ἀξίου τῆς προεδρείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Πρωθιεράρχου τὴν καλλίστην κεκτημένου μαρτυρίαν ἐπὶ δαψιλῆ μορφώσει, βαθεῖα συνέσει, πυκνῇ ἐκκλησιαστικῇ πείρᾳ, ἀρχιερατικῇ ἱεροπρεπεῖᾳ καὶ ἄλλαις ἀρεταῖς, ἀφ' ὧν πολλὰ τὰ καλὰ μέλλει ἡ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησία νὰ πορισθῇ. Συναφεῖς πρὸς τὸ γεγονὸς τῆς πληρώσεως τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ τῶν Ἀθηνῶν θρόνου ὑπῆρξαν ἡ περὶ ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου πρόσφατοι νόμοι τῆς Πολιτείας.

Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐθρήνησε καὶ τὴν ἀπώλειαν δύο διαπρεπῶν ἱεραρχῶν, τῶν Μητροπολιτῶν Τραπεζίας καὶ Ὀλυμπίας Ἀνδρέου καὶ Μαργωνείας Ἀνθίμου, εἰς τοὺς νεκροὺς τῶν ὁποίων ἀπεδόθησαν αἱ προσήκουσαι τιμαί. Αἱ οὕτω κενωθείσαι ἐπαρχίαι ἐπληρώθησαν διὰ μεταθέσεως μὲν

τοῦ Σεβ. Θήρας κ. Ἀνθίμου εἰς τὴν πρώτην, δι' ἐκλογῆς δὲ καὶ χειροτονίας τοῦ Ἀρχιερατομάτου τῆς Ἱ. Συνόδου Ἀρχιμ. Σπυρίδωνος Ἀλιβιζάτου εἰς τὴν δευτέραν.

Τοιαύτην ἐμφανίζει τὴν ἐκκλησιαστικὴν περ' ἡμῶν εἰκόνα ἡ σύντομος καὶ κατὰ τὰς κυρίας γραμμὰς ἀνασκόπησις τοῦ λήξαντος ἔτους. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀπὸ γενικωτέρας ἐπόψεως ἦτο ἔτος μεγάλης διὰ τὴν καθ' ὅλου ἀνθρωπότητα δοκιμασίας, διότι ἡ παγκόσμιος εἰρήνη ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Εὐτυχῶς ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης εἰσήκουσε τῶν προσευχῶν τῶν δισεκατομμυρίων πλασμάτων του, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν Ἑλλάδι συντόμως ἐν τοῖς ναοῖς ἱκετεύσαμεν τὸν Κύριον ὅπως ἀποτρέψῃ τὴν τρομερὰν συμφορὰν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου γένους. Δὲν ἐπῆλθεν ὅμως ἀκόμη ἡ πλήρης τῶν πάντων γαλήνευσις. Ὁ κόσμος εἶνε ἔτι ἀνήσυχος. Ἡ δυσπιστία δὲν ἐξέλιπεν ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἐθνῶν. Ἡ ἀντίχριστος κίνησις παντοιοτρόπως συνεχίζει τὴν κακοποιὸν δρᾶσιν. Ἀλλ' ἡμεῖς «ἠλίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν».

Η ΤΡΙΧΟΤΟΜΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΘΕΩΡΙΑ

[Ἐκ τῶν ἀνεκδότων καταλοίπων τοῦ ἀεμινήστου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου]

Ἡ θεωρία αὕτη κατ' ἀρχὴν δὲν ἦτο νέα, διότι ἤδη ὁ Πλάτων ἐδίδαξεν, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχουσι τὸ σῶμα, ἡ ἀνωτέρα λογικὴ καὶ ἀθάνατος ψυχὴ, θείας οὐσα προελεύσεως, ἦν καὶ «νοῦν» ἀπεκάλει, καὶ ἡ κατωτέρα ψυχὴ, ἡ ἄλογος καὶ ζωώδης, ἡ μετὰ τοῦ σώματος εἰς φθορὰν ὑποκειμένη, ζτε θνητὴ οὐσα. Τοιαύτη τριχοτομιστικὴ θεωρία εὑρεται καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν θεοσκευμάτων, παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις Ραββίνοις, παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, τῷ πλατωνίζοντι Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ, ὅστις τὸν «νοῦν» ἐκάλει «ψυχὴν τῆς ψυχῆς», παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ παρὰ τοῖς νεοπλατωνικοῖς ἐν γενεῇ, ἐν δὲ τῷ Χριστιανισμῷ τὸ πρῶτον διευτύπωσαν αὐτὴν οἱ Γνωστικοὶ αἰρετικοί. Ἀλλὰ καὶ τινες τῶν Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ἐδίδαξαν περὶ τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρξεως καὶ πνεύματος, ἐκτὸς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἐπειδὴ ἐν τισὶ χωρίοις τῆς Ἁγίας Γραφῆς γίνεται λόγος διακεκριμένως περὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος (Ἐβρ. 4,12) ἢ περὶ πνεύματος, ψυχῆς καὶ σώματος (Ἀ'. Θεσσαλ. 5,23· πρβλ. 1,27), Ἀλλὰ ὡς ὑπὸ πολλῶν παρετηρήθη ἤδη, δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῶσιν ὁρθῶς τὰ σχετικὰ χωρία, μονομερῶς λαμβανόμενα. Ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ πνεῦμα καὶ ψυχὴ σημαίνουσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ, διὰ τοῦτο τίθενται πολλάκις ἐκ παραλλήλου (Ἰώβ 7,11. Σοφ. Σολ. 16,14). Ὁ Ἀπ. Παῦλος εἰδικώτερον μεταχειρίζεται τὰς δύο λέξεις (Ρωμ. 8,16. Ἀ'. Κορ. 2,11. Β'. Κορ. 7,1), πρὸς δήλωσιν οὐχὶ δύο πνευματικῶν ἀρχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ δύο δυνάμειον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀδιαίρετου ψυχῆς. Ἡ «ψυχὴ» εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἡ κατωτέρα ἄψυ

τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς, ἡ ἐστραμμένη πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὁ κύκλος τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς ἢ τῆς ζωῆς εἶναι ὁ ἐν συνδέσμῳ πρὸς τὴν σάρκα. Τὸ δὲ «πνεῦμα» εἶναι ἡ αὐτὴ ψυχὴ, ἀλλὰ ἐν ταῖς ἀνωτέραις αὐτῆς ἐκδηλώσεσιν, ἐν αἷς ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ὡς ἠθικὸν πρόσωπον καὶ ἐπιγνώσκει τὸν Θεόν. Κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ ἄνθρωπος λατρεύει τὸν Θεὸν τῷ πνεύματι (Ρωμ. 1,9), τὸ πνεῦμα ζῆθ' διὰ τὴν δικαιοσύνην (8,10), εἶναι ὄργανον τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἁγ. Πνεύματος (8,16). Ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ καὶ καταστάσει τοῦ ἀνθρώπου ἢ ψυχῆ, οὕτως εἰπεῖν, εἶναι μᾶλλον ψυχὴ ἢ πνεῦμα, γίνεται δὲ πνεῦμα διὰ τῆς ἀναγεννήσεως (Α'. Κορ. 2,10,16). Ὅσοι τὰς δύο ὀνομασίας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ὁ Ἀπόστολος μεταχειρίζεται πρὸς δῆλωσιν τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὀνομάζει δὲ ψυχικὸν ἄνθρωπον τὸν ἀσχολούμενον μόνον περὶ τὰ γῆνα (Α'. Κορ. 2, 14) καὶ πνευματικὸν ἄνθρωπον τὸν ἐπιδιώκοντα ἠθικοὺς καὶ ὑψηλοὺς σκοποὺς. Ἐν τοιοῦτῳ πνευματικῷ ἀνθρώπῳ ἡ ψυχὴ ὑποτάσσεται διαρκῶς «τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ» (ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ) κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἢ «τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς», ἐνῶ ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος διευθύνεται ὑπὸ τοῦ νόμου, τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ εὐρισκομένου καὶ ἀντιστρατευομένου τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς (Ρωμ. 7,22,23). Ὅπως δὲ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως δύναται νὰ καταστῇ πνευματικὸς (Ρωμ. 7,5,6.), οὕτω διὰ τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως δύναται νὰ καταφθάσῃ καὶ εἰς βαθμὸν σαρκικότητος (Γαλ. 3,3), εἰς κατάστασιν, καθ' ἣν ἡ ἁμαρτία κυριαρχεῖ τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων (Ρωμ. 1,21. 6,13.7,18—20. Ἐφεσ. 2,2), καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν ὅλην αὐτοῦ διαγωγήν σαρκικὴν (Γαλ. 5,20—21).

Κατὰ τοιαύτην ἔννοιαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος δέον νὰ νοηθῶσι καὶ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὑποδειχθέντα χωρία τοῦ Ἀπ. Παύλου, ἐν οἷς ἀναφέρονται ὁμοῦ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα (Ἐβρ. 4, 12. Α'. Θεσσαλ. 5,23). Ἐν αὐτοῖς ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα δὲν παρίστανται ὡς αὐτοτελεῖς ἀρχαὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ὡς δύο ὄψεις ἢ δυνάμεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διικνεῖται «ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν», ἀλλ' ὅπως οἱ ἁρμοὶ καὶ οἱ μυελοὶ εἰσι μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, οὕτω ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ὄψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀδαιρέτου πνευματικῆς ἀρχῆς. Εὐχεται δὲ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, ὅπως ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγιάσῃ αὐτοὺς ὀλοτελεῖς καὶ ὀλόκληρον αὐτῶν «τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» τηρηθῆ, ἦτοι ὅπως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς καθαρότητος τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς εὐρεθῶσιν ἐν τῇ καταστάσει ἐκείνῃ, ἣτις διακρίνει καὶ χαρακτηρίζει τὸν πνευματικόν, ἦτοι τὸν ἀναγεγεννημένον ἐν Χριστῷ ἄνθρωπον. Ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγει, ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει τὸ τέως «ψυχικόν» σῶμα θὰ καταστῇ «πνευματικόν» (Α'. Κορ. 15,44). Καλεῖ αὐτὸ «ψυχικόν» ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ κατα-

στάσει, ἐν ἣ ἐπικρατεῖ ἡ ὀργανικὴ ζωὴ τῆς τροφῆς, ἀναπτύξεως καὶ παραγωγῆς. Ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ τὸ σῶμα τοῦτο θὰ καταστῇ «πνευματικόν», διότι θὰ κυριαρχῆ ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα. Προσάγων ὁ Ἀπόστολος τὸ χωρίον τῆς Γενέσεως (2,7), καθ' ὃ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐγένετο «εἰς ψυχὴν ζώσαν», ὑποδεικνύει, ὅτι ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως ὁ ἄνθρωπος γίνεται «εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν», ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος γίνεται πνευματικὸς, ὁ χοϊκὸς ἐπουράνιος (—16,45—48).

Εἶναι λοιπὸν προφανέστατον ἐκ τούτων, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δὲν ἀποτελεῖ τὸ «πνεῦμα» ἴδιαν καὶ διακεκριμένην ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀρχὴν, ἀλλὰ κατάστασιν ἠθικὴν, ἣτις εἶναι δυνατὴ μόνον ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπερχομένη. Ὅθεν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ παραδεκτὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ φιλοσοφικῆ τριχοτομιστικὴ περὶ τοῦ ἀνθρώπου θεωρία, ἀλλὰ τινές, ὡς εἴπομεν, τῶν Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας διέκριναν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς κατὰ διάφορόν τινα τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας ἔννοιαν.

Πρῶτος ὁ Ἰουστίνος φιλόσοφος καὶ μάρτυς ἐδίδαξεν, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκτὸς τῆς ψυχῆς ὑπάρχει καὶ τὸ «ζωτικὸν πνεῦμα», ὅτι τὸ μὲν σῶμα εἶναι οἰκητήριον τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ ψυχὴ οἰκητήριον τοῦ πνεύματος, τὰ τρία δὲ ταῦτα διασώζονται παρὰ τοῖς ἔχουσιν εἰλικρινῆ πίστιν καὶ ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν. Ταῦτοχρόνως ὁμοῦ ἐταύτιζεν ὁ Ἰουστίνος τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν νοῦν ἦτοι τὸ πνεῦμα, λέγων σαφῶς «τί γὰρ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἡ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνθετὸς ζῶον λογικόν»; ἀλλὰ καὶ πάλιν «οἷκος γὰρ τὸ σῶμα ψυχῆς, πνεύματος δὲ ψυχῆ οἶκος». Προφανῶς δὲν εἶνε σαφῆς ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰουστίνου, ἀλλ' ὅτι οὕτως εἶναι μᾶλλον διχοτομιστῆς καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι θεωρεῖ τὴν ψυχὴν θείας προελεύσεως, «μέρος οὖσαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμφύσημα», ἐνῶ τὸ σῶμα δὲν εἶναι «ἀπ' αὐτοῦ» τοῦ Θεοῦ, ὡς ἡ ψυχὴ. Παρίστα τὴν ἠθικῶς τελειομένην ψυχὴν ὡς «νοῦν ἁγίῳ πνεύματι κεκοσμημένον», ἐπομένως παρ' αὐτῷ τὸ «πνεῦμα» δὲν εἶναι ὁ κατὰ Πλάτωνα «νοῦς» ἢ ἡ λογικὴ ψυχὴ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ δὲ μαθητῆς τοῦ Ἰουστίνου Τατιανὸς ἐδίδαξεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς πτώσεως εἰς τὴν ἁμαρτίαν συνίστατο ἐκ σώματος, ψυχῆς καὶ πνεύματος, τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέφει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ὑπὸ τὸ «πνεῦμα», ἐπομένως, ὁ Τατιανὸς ἐννοεῖ τὸ «θεῖον πνεῦμα», ἀτελῶς ἐκφράζων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰουστίνου.

Ἀλλὰ σχεδὸν ταῦτοχρόνως ὁ μὲν ἀπολογητῆς Ἀθηναγόρας ἀνέπτυσε σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου μόνον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς διὰ τοῦ «ἐμφυσηματος» τοῦ Θεοῦ, πρῶτος αὐτὸς θετικῶς ἀναπτύξας τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῇ χριστιανικῇ φιλολογίᾳ, ὁ δὲ Ἐπίσκοπος Λουγδούνου Εἰρηναῖος, πληρέστερον διετύπου τὴν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου ἐξενεχθεῖσαν γνώμην. Κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ εἰκὼν δὲ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ἐν τε τῷ σῶματι καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ

διὰ τούτων δὲν δύναται νὰ τύχη τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀθανασίας ὁ ἄνθρωπος, διότι τείνει καὶ πρὸς τὴν φθορὰν καὶ πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ πρὸς τὸν θάνατον καὶ πρὸς τὴν ζωὴν, ὡσαύτως δὲ ἡ ψυχὴ, ἥτοι ἡ πνοή, εἶναι ἐφήμερος· συμμετέχει τῆς ζωῆς, μὴ οὕσα αὐτὴ ἡ ζωή. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὸ πνεῦμα, τὰ δὲ οὐσιώδη συστατικά τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μόνον τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι αὐτοτελὲς συστατικόν· ἐνίοτε μὲν, ἀκολουθοῦσα τῷ πνεύματι ἐξυψοῦται πρὸς αὐτό, ἐνίοτε δὲ, ἀρέσκουσα τῇ σαρκί, καταπίπτει εἰς τὰς γηΐνας ἀπολαύσεις. Διὰ τὴν ἀπλὴν φυσικὴν ζωὴν ἀρκετὸν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἔχειν σῶμα καὶ ψυχὴν. Ἀλλὰ διὰ τὸν ἀνώτερον τρόπον ὑπάρξεως ὡς συστατικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰσέρχεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, δι' οὗ μεταδίδεται τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν, κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, ὁ τέλειος ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος, ψυχῆς καὶ πνεύματος. Τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ ὑπερφυσικὸν στοιχεῖον, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος προσεγγίζει τῷ Θεῷ καὶ ὁμοιοῦται αὐτῷ. Τὸ πνεῦμα περιβάλλον ἐσωτερικῶς καὶ ἔξωτερικῶς τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ πραγματικῆς φυσικῆς μετ' αὐτοῦ ἐπιπυάσεως καθιστᾷ τὴν σάρκα ἀφθαρτον, μεταδίδει τῇ ψυχῇ τὴν ἀθανασίαν, ἄγει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ μέτοχον τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ καθιστᾷ αὐτόν. Πρὸ τῆς πύσεως οἱ πρωτόπλαστοι εἶχον τὸ πνεῦμα, ὅπερ ὅμως μετὰ τὴν πτώσιν ἀφῆρθε παρ' αὐτῶν, ἀπολεσάντων οὐ μόνον τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐν τοιαύτῃ διετέλουν καταστάσει καὶ ὑποχείριοι ἦσαν τῆς ἁμαρτίας, μὴ δυναμένοι ἀφ' ἑαυτῶν νὰ σωθῶσι. Πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν ἐγένετο ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὸ ζωοποιῶν πνεῦμα ἐπανέστρεψεν εἰς τοὺς ἀναγεννωμένους ἀνθρώπους. Διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ ἄνθρωπος καθίσταται Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πνευματικὸς καὶ τέλειος. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῆς ἀναγεννήσεως κυριαρχεῖ τῆς σαρκὸς καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον σύμμορφον τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὕτω δὲ ἡ ἀναγεννωμένη διὰ τοῦ νέου Ἀδάμ σὰρξ καθίσταται μέλος τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπίγειον αὐτῆς ζωὴν λαμβάνει αὐτὴ «μέρος μόνον τοῦ Πνεύματος», πρὸς τελείωσιν ἑαυτῆς καὶ παρασκευὴν διὰ τὴν ἀφθαρσίαν, πρὸς βαθμιαίαν ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ ἔχ' ἄγγυον, ὅπερ, ζῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καθιστᾷ αὐτὸν πνευματικὸν καὶ μεταβάλλει τὸν θνητὸν εἰς ἀθάνατον. Μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος πρόσωπον πρὸς πρόσωπον θὰ ἴδῃ τὸν Θεόν, θ' ἀποθεωθῶσι τὸ πνεῦμα καὶ ἡ σὰρξ, οἱ δὲ ἄνθρωποι θὰ καταστῶσι «θεοί». Ὑπάρχουσι λοιπόν, κατὰ τὸν Εἰρηναῖον, «τρεις ἀρχαὶ ἐν τῷ τελείῳ ἀνθρώπῳ, ἡ σὰρξ, ἡ ψυχὴ καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἐν μὲν τῷ σώζον καὶ προσδίδον μορφῇν (salvante et figurante), ἥτοι τὸ Πνεῦμα, ἕτερον τὸ ἐνούμενον καὶ μορφούμενον, ἥτοι ἡ σὰρξ, καὶ μέσον μεταξύ ἀμφοτέρων ἡ ψυχὴ».

Ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι ὁ Εἰρηναῖος διατυπῶν τριχοτομιστικὴν θεωρίαν, ἀλλὰ τίς δὲν διακρίνει τὴν διαφορὰν αὐτῆς πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν :

καὶ τίς δὲν βλέπει τὴν προσπάθειαν τοῦ Εἰρηναῖου, ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπερχομένην ἀναγέννησιν καὶ σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ; Διότι σαφῶς ὁ Εἰρηναῖος λέγει, ὅτι οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ μὴ ζῶντες κατὰ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ συνίστανται μόνον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς. Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψει, δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, κυρίως εἰπεῖν, τὸν Εἰρηναῖον τριχοτομιστὴν κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἔννοιαν. Ἡ τριχοτομιστικὴ αὐτοῦ θεωρία εἶναι χριστιανικὴ, ζητοῦσα νὰ παραστήσῃ τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς τοῦ χριστιανοῦ πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Κατ' αὐτόν, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ εἶναι, ὡς εἶπεν ἤδη ὁ Ἰουστίνος, «νοῦς Ἁγίῳ Πνεύματι κεκοσμημένος».

Ὁ Τερτυλλιανὸς μετὰ τὸν Εἰρηναῖον, παρὰ τὴν ἰδιόρρυθμον περὶ ψυχῆς διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἀποκρούει καὶ θετικῶς τὴν φιλοσοφικὴν τριχοτομιστικὴν θεωρίαν. Ἡ ψυχὴ, κατ' αὐτόν, ὡς ζωοποιὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀρχή, δὲν εἶναι διάφορος τῆς λογικῆς ἀρχῆς (animus, mens, νοῦς), διότι μία καὶ μόνη ἐν αὐτῷ ὑπάρχει πνευματικὴ ἀρχή. Ὁ Τερτυλλιανὸς ἀποκρούει διαροήδην τὴν πλατωνικὴν θεωρίαν περὶ διακρίσεως τοῦ «νοῦ» ἀπὸ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διχοτομήσεως τῆς ἐνιαίας πνευματικῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνίοτε ὁμοιεῖ ὁ Τερτυλλιανὸς καὶ περὶ «πνεύματος» ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ὑπ' αὐτὸ πάντως ἐννοεῖ τὴν ἀνωτέραν καὶ ἐσωτέραν ὄψιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Ἡ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς ποιεῖται μὲν διάκρισιν μετὰ τὴν ψυχῆς καὶ πνεύματος, ὁμοιεῖ περὶ «σαρκικοῦ πνεύματος» καὶ περὶ «λογιστικοῦ καὶ ἡγεμονικοῦ», ἀλλὰ προφανῶς ὑπὸ τὴν «ψυχὴν» καὶ τὸ «πνεῦμα» ἐννοεῖ ὀνομασίας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πνευματικῆς ἀρχῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, διαφόρους αὐτῆς καταστάσεις ἢ ἐνεργείας. Θεωρεῖ δὲ τὸν ἄνθρωπον δύο ἔχοντα συστατικά «ἐκ λογικοῦ καὶ ἀλόγου συγκείμενον, ψυχῆς καὶ σώματος». Ὁ μέγας μαθητὴς τοῦ Κλήμεντος Ὁριγένης, πλατωνίζων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι «συνιστάμεθα ἐκ ψυχῆς, σώματος καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος (spiritus vitalis)», ποίαν ὅμως ἔννοιαν ἔχει τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀνακρίσεως, ἣν ποιεῖται τῶν διαφόρων γνώμων περὶ τῆς ὑπάρξεως δύο ψυχῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, μιᾶς θείας καὶ οὐρανίας, καὶ ἐτέρας κατωτέρας καὶ δὴ «τῆς τῶν ἐθνικῶν» γνώμης, καθ' ἣν ἡμετέρα ψυχὴ συνίσταται ἐκ δύο μερῶν, τοῦ ἐνός λογικοῦ καὶ τοῦ ἐτέρου ἀλόγου, καὶ τούτων τῶν μερῶν πάλιν ὑποδιαιρουμένων εἰς ἄλλα. Τὴν γνώμην ταύτην τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων τελείως ἀπορρίπτει ὁ Ὁριγένης, ἀλλ' ἀναπτύσσειν τὰς λοιπὰς γνώμας καὶ ἰδίᾳ τὴν περὶ τῶν δύο ψυχῶν, περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος, ἀφήνει ἐλευθέρους τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ νὰ προκρίνωσιν οἷαν θέλουσι. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει μάλλον τὴν ἐνότητα τῆς ψυχῆς.

(Συνεχίζεται)

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ¹

I.

Περὶ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν γῆν δύο εἶδη φιλοσοφίας ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὰ τότε μᾶλλον πεπολιτισμένα ἔθνη. Τὸ ἐν εἶδος ἦτο ἡ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὁποίαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀσπασθῆ. Τὸ ἄλλο ἦτο ἡ φιλοσοφία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, ἣτις εἶχε πολλοὺς ὁπαδοὺς ἐν Περσίᾳ, τῇ Συρίᾳ, τῇ Χαλδαίᾳ, τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ τὴν ἀπόδησιν τῶν Ἰουδαίων. Εἰς τὴν πρώτην ἔδιδον ἀπλῶς τὸ ὄνομα Φιλοσοφία εἰς τὴν δευτέραν ἔδιδον οἱ ὁπαδοὶ τῆς τὸν ἐπιδεικτικὸν τίτλον Γνωσις. Τοῦτο δέ, διότι ὅσοι ἠσπάζοντο αὐτὴν ἐκαυχῶντο ὅτι τάχα ἐπανεφέρον εἰς τὴν ζωὴν ἐν τῷ κόσμῳ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι εἶχον ἀπολέσει. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κάμνει μνείαν καὶ τῶν δύο τούτων εἰδῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ καταδικάζει αὐτά². Οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο τούτων συστημάτων, μετὰ πολλὰς ἀμφισβητήσεις περὶ διάφορα σημεῖα, διηρέθησαν εἰς ποικίλας αἰρέσεις. Εἶναι ὅμως ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ὅλαι μὲν αἱ αἰρέσεις τῆς Φιλοσοφίας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν εἶχον ὡς βάσιν τῶν δογμάτων των θεμελιώδη ἀρχὴν, τὴν ὁποίαν πάντες παρεδέχοντο, ἐνῶ οἱ Ἕλληνας δὲν ἦσαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν γνώσεων.

II.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν Ἑλλήνων ἐκηρύσσοντο διαρρηθῆν κατὰ πάσης θρησκείας, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο· ἄλλα δέ, τὰ ὁποῖα ἀνεγνώριζον Θεόν, καὶ παρεδέχοντο θρησκείαν, ἐπεσκοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἀντὶ νὰ φανερώσωσιν αὐτὴν ἐν τῇ λάμπει αὐτῆς καὶ ἐν τῷ φυσικῷ αὐτῆς κάλλει.

Δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν μετὰ τῶν πρώτων τοὺς Ἐπικουρείους καὶ τοὺς Ἀκαδημικούς. Οἱ Ἐπικουροὶ ὑπεστήριζον ὅτι «ὁ κόσμος προήλθεν ἐκ τῆς τύχης» ὅτι οἱ Θεοὶ (τῶν ὁποίων δὲν ἐτόλμων νὰ ἀρνηθῶσι τὴν ὑπαρξίν) δὲν ἀνεμειγνύοντο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων· ὅτι ἡ ψυχὴ ἦτο ἀθάνατος· ὅτι ἡ ἦδον ἔπρεπε νὰ θεωρηθῆται ὡς ἔσχατος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ὄφειλέ τις νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἀρετὴν, μόνον καθ' ὅσον ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ καὶ συνεπαγάγῃ τὴν ἠδονήν». Οἱ Ἀκαδημικοὶ ἐβεβαίουν ὅτι «ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀνακαλύψῃ τις τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι ἦτο ἀβέβαιον, ἂν ὑπῆρχον οἱ θεοὶ ἢ ὄχι· ἂν ἡ ψυχὴ ἦτο θνητὴ ἢ ἀθάνατος· ἂν ὄφειλέ τις νὰ προκρίνῃ τὴν ἀρετὴν ἢ ἀντὶ τῆς κακίας, ἢ τὴν κακίαν ἀντὶ τῆς ἀρετῆς». Αἱ δύο αὗται φιλοσοφικαὶ αἰρέσεις, καίτοι ἐκλόγι-

ζον τὰ θεμέλια πάσης θρησκείας, ὅτε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὸν κόσμον ἦσαν αἱ πολυπληθέστεραι, διότι ὑπεστηρίζοντο ἀπὸ τὰς ἐλευθεριότητας καὶ γενναιοδωρίας τῶν πλουσίων καὶ ἀπὸ πρόσωπα ἀνωτέρων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θέσεων.

III.

Μεταξὺ τῶν φιλοσόφων τῆς τάξεως ἐκείνης, τῆς ὁποίας οἱ θιασῶται ἐπεσκοῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ παρεδέχοντο θρησκείαν, δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τοὺς πλατωνικοὺς, τοὺς στωϊκοὺς καὶ τοὺς ἀριστοτελικούς, τῶν ὁποίων αἱ λεπτολόγοι ἀμφισβητήσεις περὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς θρησκείας καὶ τῶν κοινωνικῶν ὑποχρῶσεων δὲν ἔφερον μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ θεός, κατὰ τὸν ὁρισμὸν τὸν ὁποῖον δίδει ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι σχεδὸν ὡς ἡ ἀρχή, ἣτις θέτει εἰς κίνησιν μίαν μηχανήν· εἶναι ὅν τοῦ ὁποίου ἡ εὐτυχία συνίσταται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἄναμειγνύεται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων. Τοιοῦτος θεός, ὅστις ὀλίγον διαφέρει τοῦ θεοῦ τοῦ Ἐπικουροῦ, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἀντικείμενον ἀγάπης καὶ φόβου ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ φιλοσόφου τούτου σχετικῶς μετὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἀγνωστον, ἀβέβαιον, ἂν παραδέχεται αὐτὴν ἢ ὄχι. Τί ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ ἀναμειγνύετο ἀπὸ τοιαύτην φιλοσοφίαν; Ἡδύνατό τις νὰ ἀναμειγνύετο μόνιμον καὶ ἱκανοποιητικὸν ἀπὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀπέλειεν ἀπὸ τοῦ σύμπαντος τὴν θεῖαν Πρόνοιαν καὶ ὑπεισῆγε τὴν θνητότητα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς;

IV.

Ὁ θεὸς τῶν Στωϊκῶν ἔχει τι τὸ μεγαλειωδέστερον τοῦ θεοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι δὲν μᾶς παρουσιάζουν τὸν Θεὸν ὡσεὶ καθήμενον ἐπέκεινα τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ, ἐν νωθρῷ ἀδρανεῖα καὶ ἀπολύτῳ ἀδιαφορίᾳ διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ κόσμου. Παρουσιάζουσιν ὅμως αὐτὸν ὡς ὅν σωματικόν, ἠνωμένον μετὰ τὴν ἕλην δι' ἀναγκαιᾶς συναφείας καὶ ὑποταγμένον εἰς τὰ ἀμετάτρεπα διατάγματα τοῦ Περρωμένου, κατὰ τρόπον ὥστε δὲν δύναται τις νὰ ἀναμειγνύετο παρὰ τοῦ τοιοῦτου Θεοῦ οὔτε ἀμοιβήν, οὔτε τιμωρίαν¹. Οἱ σοφοὶ δὲν ἀνοοῦσιν ἐπίσης ὅτι ἐν τῷ φιλοσοφικῷ συστήματι τῶν Στωϊκῶν ἡ ὑπαρξὶς τῆς ψυχῆς περιορίζετο εἰς τινα μόνον χρονικὴν περιόδον. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι πρόδηλον ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα τῶν Στωϊκῶν καταστρέφουσιν ὅλα τὰ ἑλατήρια, τὰ ὁποῖα κινοῦσι τοὺς ἀνθρώ-

1. Ὁ ἐκδότης τοῦ Mosheim παρατηρεῖ σχετικῶς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι ἀδίκως ἐρμηνεύεται οὕτως ἡ περὶ εἰμαρμένης διδασκαλία τῶν στωϊκῶν. Κατ' αὐτὸν, οἱ σοφώτεροι στωϊκοὶ λέγοντες «εἰμαρμένην» ἐνοοῦσι τὸ σχέδιον τῆς διακυβερνήσεως τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον τὸ Ὑπέροικον ὄν διεμόρφωσε κατ' ἀρχὰς, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου, ἠθικῶς εἰπεῖν, δὲν δύναται ποτε νὰ ἀπομακρυνθῆ. Ὅταν, λέγει, οἱ στωϊκοὶ ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ Διὸς ὡς ὄντος ὑποταγμένου εἰς τὴν ἀπαράτρεπτον Εἰμαρμένην, θέλουσι τοῦτο νὰ δηλώσωσιν, ὅτι: ὑπακούει εἰς τὴν σοφίαν τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ βουλῶν καὶ ἐνεργεῖ πάντοτε κατὰ τρόπον σύμφωνον πρὸς τὰς θείας αὐτοῦ τελειότητας.

1. J. L. Mosheim, Histoire Ecclésiastique, ancienne et moderne. A Maestricht. M. D. CC. LXXVI. Tom. I. p. 31-37. Ὁ Ἰωάννης Λαυρέντιος Mosheim ἦτο διακεκομμένος γερμανὸς ἱεροκλήριος καὶ καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Χελμστάτ καὶ Γοττίγγης (1694—1755).

2. Κολ. 2,8. Α Τίμ. 6,20.

πους εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀποστρέφουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς κακίας, δυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν τὸ σύστημα τῶν Στωϊκῶν ὡς σῶμα πομπῶδες, ἀλλ' ὡς σῶμα ἐπίσης ἄνευ νεύρων, ἄνευ σταθερότητος καὶ ἄνευ οὐδεμιάς ἰσχύος.

V.

Ὁ Πλάτων θεωρεῖται γενικῶς ὡς ἀπείρως σοφώτερος ὅλων τῶν ἄλλων φιλοσόφων, καὶ φαίνεται πράγματι ὅτι ἀξίζει νὰ τῷ ἀποδίδουν τιαυτὴν ὑπέροχον θέσιν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὸ Σύμπαν τοῦτο κυβερνᾶται ὑπὸ Ὄντος ἀνωτέρου, κατὰ τε τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν, καὶ ἀπολαύοντος πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας. Ἐκτείνει τὰς ἀπόψεις τῶν θνητῶν καὶ πέρα τοῦ τάφου καὶ προσανατολίζει αὐτοὺς εἰς πράγματα τοῦ μέλλοντος ἱκανὰ νὰ ὑπεγείρωσι τὰς ἐλπίδας των καὶ νὰ διαλύσωσι τοὺς φόβους των. Ἡ διδασκαλία του ὅμως, ἀσχετῶς πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς βάσεως ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐδράζεται καὶ τῆς σκοτεινότητος μὲ τὴν ὁποίαν ἐκφράζεται, ἔχει καὶ πολλὰ ἄλλα ἐλαττώματα. Παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς τὸν ὑπέριτον Δημιουργὸν τοῦ Συμπαντος ὡς ἐστερημένον πολλῶν τελειότητων καὶ ὡς συνεσφιγμένον, περιγεγραμμένον ἐντὸς ὁρισμένου διαστήματος. Αἱ ἀποφάνσεις τοῦ φιλοσόφου ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ τοὺς δαίμονας τείνουσιν ὑπεράγαν εἰς τὴν γένεσιν καὶ τροφὴν τῆς δεισιδαιμονίας. Ἐνὶ λόγῳ, ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος δὲν θὰ φανῆ ἀξιοτέρα καὶ τόσου θαυμασμοῦ, ἂν ἐξετασθῶσι καὶ παραβληθῶσι μετὰ προσοχῆς τὰ διάφορα μέρη της, καὶ ἂν ἀναγάγῃ τις αὐτὰ εἰς τὰς ἀρχὰς των.

VI.

Ἐπειδὴ τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα ἐπεστήριζον ἀρχὰς πολλὰς λίαν παραλόγους καὶ δὲν συνεφώνουν ἀναμεταξύ των, συνετοὶ τινες καὶ μετριοπαθεῖς ἄνδρες ἐσημάτισαν τὴν γνώμην νὰ μὴ υἱοθεύσιν ὅλας τὰς ἰδέας των, ἀλλὰ νὰ ἐκλέγωσιν ἀπὸ κάθε φιλοσοφικῶν συστήματι τὰ δόγματα καὶ τὰς διδασκαλίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἐφαίνοντο λογικώτεραι, νὰ ἀπορρίπτωσι δὲ τὰς ἄλλας. Ἡ ἀντίληψις αὕτη παρήγαγεν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ μάλιστα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, νέον εἶδος φιλοσοφίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκαν τὸ ὄνομα **Συγκρητισμὸς ἢ Ἐκλεκτικὴ φιλοσοφία**. Ἰσχυρίζονται τινες ὅτι Ἰδρυτὴς τοῦ

1. Καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς ἐκδότης ὅτι περιλάττει εἰς ὑπερβολὴν. Καὶ τοῦτο, διότι, ὡς ὑποσημειοῖ, δὲν εἶναι ἀλαθές ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος παρουσιάζει τὸ Ὑπέριτον Ὄν ὡς ἐστερημένον πολλῶν τελειότητων, ἐνφ. ἀπ' ἐναντίας, ἀποδίδει πολλάκις ὅλας τὰς τελειότητας αἱ ὁποῖαι ἀρμόζουσιν εἰς τὴν Θεότητα. Ὅτι, λέγει, πιθανῶς ἔδωκε λαβὴν εἰς τὴν μομφὴν ταύτην κατὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὅτι ὁ φιλόσοφος οὗτος ποιεῖται λόγον περὶ ἀκαταγωνίστου καζεντρειχίας καὶ περὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν ἡ Θεία Δύναμις δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ ἐξ ὀλοκλήρου καὶ νὰ υπαγάγῃ αὐτὴν εἰς τάξιν. Καὶ δὲν ἀρνεῖται μὲν ὁ σχολιαστὴς τοῦ Mosheim ὅτι καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι προφλητικὴ διὰ τὴν θεῖαν παντοδυναμίαν πάντως ὅμως δὲν θεωρεῖ αὐτὴν ἐπαρκῆ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν μομφὴν ὅτι ὁ Πλάτων παριστάνει τὸν Θεὸν ἐστερημένον πολλῶν τελειότητων.

συστήματος τούτου ὑπῆρξεν ὁ Π ο τ ἰ μ ω ν. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη ἔχει τὰς δυσκολίας της. Ἐκ τῆς μαρτυρίας Φίλωνος-τοῦ Ἰουδαίου, ὅστις ἦτο θιασώτης τῆς ἐκλεκτικῆς φιλοσοφίας, πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φιλοσοφίας ἤμαζεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καθ' ὃν χρόνον ὁ Κύριος ἡμῶν ἐνεφανίσθη εἰς τὴν γῆν. Οἱ Ἐκλεκτικοὶ ἔτρεφον μεγάλην ὑπόληψιν πρὸς τὸν Πλάτωνα' ἀλλ' οὐδόλως ἐδίσταζον νὰ προσθέτωσιν εἰς τὰς διδασκαλίας του ὅτι, ἐκ τῶν γνώμων καὶ τῶν δογμάτων τῶν ἄλλων φιλοσόφων ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς σύμφωνον πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον.

VII.

Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης δὲν θὰ δοκιμάσῃ κόπον νὰ κρίνῃ, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προηγηθείσης συντόμου ἐκθέσεως περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτήρος, πόσον τὸ ταλαίπωρον ἀνθρώπινον γένος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τοῦ σκότους καὶ τῆς διαφθορᾶς εἶχεν ἀνάγκην θείου Διδασκάλου, ὅστις νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ ἀληθεῖς καὶ ἀσφαλεῖς ἀρχὰς θρησκείας καὶ σοφίας, καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τοὺς ἀποπεπλανημένους θνητοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς ἀξιοθρηνήτου πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ εἶναι ἰδίᾳ ἐξαιρετικῶς ὠφέλιμος δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦσι τὰ πλεονεκτήματα, τὰς παρηγορίας καὶ τὰς βοηθείας, τὰς ὁποίας τὰ ὑψίστα διδάγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ παρέχουσιν εἰς ὅλας τὰς καταστάσεις καὶ εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς. Πλήθος λουπέτων καὶ ἀνοήτων πλασμάτων δεικνύουσιν ἀμέλειαν, καὶ ἐνίοτε περιφρόνησιν, πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ, χωρὶς νὰ ὑπολογίζον ὅτι εἰς αὐτὴν ὀφείλουσιν ὅλα τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα καρποῦνται μετὰ τήσεως ἀγνωμοσύνης.

Ἐξ Ἀνδρου

ΑΡΧΙΜ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ

Σ Κ Ε Ψ Ε Ι Σ

1. Οἱ ὑποκριταὶ ἔχουσι συνήθως πλήρες τὸ στόμα καὶ κενὰς τὰς χεῖρας.
2. Οἱ ὑπερβολικοὶ ἔπαινοι ὁμοιάζουσι πρὸς τὸ μέλι τὸ πλήρες δηλητηρίου.
3. Τὰς δυνάμεις ἔχει δώσει εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς πρὸς ἐργασίαν.
4. Ὅταν προσευχόμεθα, ὁμιλοῦμεν μετὰ τοῦ Θεοῦ ὅταν ἀναγινώσκωμεν τὴν ἁγίαν Γραφήν, ὁμιλεῖ ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν.
5. Ὁ πόνος ὁμοιάζει πρὸς τὸν βράχον. ἐφ' οὗ θραύονται τὰ κύματα τῆς θαλάσσης.
6. Τὸ ἀπλῶς μεταβαίνειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲν καθιστᾷ ἡμᾶς μακαρίους, ἀλλὰ τὸ μὴ μεταβαίνειν καταδικάζει.
7. Τὸν Θεὸν, τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς διδασκάλους οὐδέποτε δύναται τις πλήρως ν' ἀνταπεῖρη.
8. Οἱ πλούσιοι ἔχουσι συνήθως τὴν πίστιν ἐστρωμένην πρὸς τὸν πλοῦτόν των.
9. Οἱ ἴψ' ἡμῶν ἐλεοῦμενοι πτωχοὶ καὶ εὐχαριστοῦντες ἡμᾶς φέρουσιν ἡμῖν χαριετισμοὺς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.
10. Ὁ θεωρῶν τὸν κόλακα φίλον του θὰ παρατηρήσῃ ὅτι, ὅταν ἔχη ἀνάγκην φίλου, δὲν θὰ εἶδῃ αὐτόν.
11. Μία καὶ ἡ συμβουλή εἶναι πολλάκις πολυτιμότερα πολλοῦ χρυσοῦ.
12. Τί ὀφείλει νὰ πληρῶμεν τὴν ὑδρίαν ἡμῶν ὕδατος ἐκ τῆς πηγῆς καὶ ἔπειτα καθ' ὁδὸν νὰ χύνωμεν αὐτό;

Κ. Ι. Δ.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΜΟΥΣΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Τὸ ὄνομα τοῦ ἐκλιπόντος ὕμνου καὶ διδασκάλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς Ἰωάννου Θ. Σακελλαρίδου συνδέεται στενῶς μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν κίνησιν τῆς τελευταίας ἐξηκονταετίας (1878—1938) καθ' ἣν ἀνεφάνη καὶ ἐξελίχθη τὸ μουσικὸν ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξεδηλώθη ἐνωρίτερον, ἀπὸ τοῦ 1844, διὰ τῶν μουσικῶν συστημάτων Νικολαΐδου—Πράγγερ καὶ Χαβιαρά—Ραντχάρτιγγερ, τὰ ὅποια ἀνεφάνησαν ἐν Βιέννῃ, ὡς καὶ τῆς τετραφώνου μουσικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Κατακουζηνοῦ (1871), ἣτις εἰσῆχθη ὑπὸ τῆς Βασιλείστῃς Ὀλγας εἰς τὸν Ναὸν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐκείθεν μετεδόθη εἰς τὴν Μητρόπολιν καὶ εἰς τοὺς κεντρικοὺς ναοὺς τοῦ Καρύστη, τῆς ἀγ. Εἰρήνης, κτλ. διὰ τοῦ Θεομ. Πολυκράτους καὶ ἄλλων Μουσικῶν. Ὅλα ὅμως τὰ μουσικὰ ταῦτα συστήματα τῶν προγενεστέρων καὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Σακελλαρίδου δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἀπόπειραι ἀξίαι σεβασμοῦ πρὸς πλήρωσιν ἐκ τῶν ἐνόνητων μιᾶς μουσικῆς ἀνάγκης, ἀστοχοὶ ὅμως ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως, διότι οἱ δημιουργοὶ αὐτῶν ἢ ἠγνόουν τὴν μουσικὴν παράδοσιν τοῦ ἔθνους, ἢ ἑσπεροῦντο τῆς ἀπαιτουμένης φιλολογικῆς μορφώσεως διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ τὴν ἐπιβαλλομένην κατεύθυνσιν ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος Κατακουζηνὸς ἦτο θεδαιῶς πεπρωτισμένος δι' ἀρτίας ἐπιστημονικῆς μορφώσεως, ἐγνώριζε τὰ τοῦ μέτρου καὶ ρυθμοῦ ὅσον ὀλίγοι, ἐγράφε δὲ καὶ πολλὰ διορθωτικὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, τὰ ὅποια ἐπήνεσεν ὁ πολὺς Κόντος, δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐγνώριζε τὴν Βυζαντινὴν μουσικὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἢ συμβολῆ του δὲν ὑπῆρξε μεγάλη.

Οἱ διανοούμενοι τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἵτινες ἐθλίβοντο ἀπὸ τὴν τότε κατάπτωσιν τοῦ μουσικοῦ αἰσθηματος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, διησθάνοντο ὅτι ἢ δοθεῖσα ἐκ μέρος τῶν ἐλληνικῶν Κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ κατεύθυνσις εἰς τὸ μουσικὸν ζήτημα τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἦτο ἢ προσήκουσα, ἀλλὰ δὲν ἴσαν καὶ εἰς θέσιν νὰ ὑποδείξωσι τὴν ὀρθοτέραν λύσιν.

Τοῦτο εὐτυχῶς ἐπραξάν οἱ ἰδρυταὶ τοῦ Ὁδοῦ Ἀθηνῶν (1871), ἄνδρες φιλόμουσοι, τὰ ὄνόματα τῶν ὁποίων συνδέονται μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

«Τὸ ζήτημα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς—ἔλεγον—θέλει ὑποβληθῆ εἰς σπουδαίαν ἔρευναν καὶ μελέτην, θέλουσι δὲ ἐπὶ τούτῳ ζητηθῆ ἐπιμελῶς καὶ τὰ περιωριστά χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἐκκλησιαστικῶν μελῶν καὶ θέλουσι γίνεαι ἀπόπειραι εἰς θελίωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἣτις, περιωριστά μὲν τὸν ἐθνικὸν καὶ πατροπαράδοτον αὐτῆς χαρακτήρα, ἀπαλλαττομένη δὲ παντὸς ἐν ἡμέραις δουλείας εἰσδύσαντος ἐπεισάκτου ἀπηχῆματος καὶ πρὸς οἰκείαν αὐτῆ ἀρμονικὴν ρυθμιζομένη, δύναται ν' ἀποβῆ ἀξιοτέρα τὸν ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμὸν νὰ ἐκτελῆ, προσηκόντως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν ἐνεργοῦσα, εἰς μείζονα εὐ-

πρέπειαν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ τῶν Πατέρων»¹. Παρομοία ἀλλὰ καὶ πληρεστέρα ἦτο ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἡ γνώμη καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διατυπωθεῖσα ἐν ἐπιλόγῳ ὑπομνήματος τῆς Ἱ. Συνόδου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἀπὸ 13 Ἰουνίου 1874:

«Ἀνάγκη τὸν πάτριον τοῦτον θησαυρὸν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, νὰ τηρῶμεν ὅση ἡμῖν δύναμις, ἀσφαλῶς καὶ μετ' ἐπιστήμης νὰ χωρῶμεν εἰς τελειότεραν καὶ ἐλληνοπρεπεστέραν αὐτῆς μόρφωσιν, οὐχὶ παιδαριωδῶς νεωτερίζοντες, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς καὶ λελογισμένως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐπιστημονικῶν βάσεων οἰκοδομοῦντες· διότι οὕτω θέλομεν κατορθῶσαι νὰ παριστάμεθα ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὡς ἔθνος ὅπερ εὐμοίρει ἐπιστημῶν, εἰς ἃς ἐνετύπωσε τὴν τοῦ ἰδίου χαρακτήρος σφραγίδα, καὶ καλῶν τεχνῶν, ἐν αἷς διακρίνεται ὁ τύπος ὁ ἐθνικός. Εἶναι δὲ γνωστὸν παντὶ τῷ εὐφρονούντι, ὅτι τοῦτο καὶ μόνον καὶ οὐδὲν ἕτερον θέλει καθεδραιωθεῖ τὴν διανοητικὴν ἡμῶν ὑπεροχὴν μεταξὺ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ γὰρ μὲν τὸ ἔργον εἶναι ὁμολογουμένως δυσχερές, ἀλλ' ἀναντίρρητον ὅτι οὐχὶ τὰ ῥάδια, ἀλλὰ τὰ δυσχερῆ ἐκλήθησαν νὰ ὑπερπηθῶσιν τὰ ἔθνη, ἅτινα αἰσθάνονται ἐν αὐτοῖς στοιχεῖα ζωῆς καὶ πυρῆνα ἀκμῆς».

Ἐντὸς τοῦ πνεύματος τῆς ἀνωτέρω γνώμης τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις εἶναι ἀσφαλῶς ἡ σεβαστώτερα ἔλων ὅσαι διετυπώθησαν ἔκτοτε μέχρι σήμερον, προσεπάθησε νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὁ Ἰωάννης Θ. Σακελλαρίδης. Πειρωτισμένος μετὰ πλούσιον καλλιτεχνικὸν τάλαντον ἐπεδόθη ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τῆς ὁποίας τὰς πρώτας γνώσεις ἔλαβεν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ Λιτόχωρον τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τοῦ πατρὸς του ἱερέως Θεοφάνους. Συμπληρώσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς του ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐδιδάχθη συστηματικῶς καὶ τὴν Βυζαντινὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν παρὰ τοῦ Παπαθεοδώρου Μαντζουρανοῦ, ἱερέως καὶ ἱεροψάλτου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκ τῶν καλλιφώνων καὶ φιλοπόνων, ὅστις ἐδίδαξεν ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Ἰωακείμ τοῦ Γ' τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐυδοκίμωτατα καὶ μετὰ ζήλου καὶ εἰς τὴν ἐν Κων)πόλει Κεντρικὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν, συμφάλας ζῆμα μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ ἐν τῷ ἐν Ἐυλοπόρτῃ Ναφ τοῦ ἀγ. Δημητρίου. Ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδης ἐνεγράφη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου, διδαχθεὶς συγχρόνως καὶ τὰ ἀπαραίτητα δι' αὐτὸν στοιχεῖα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς παρὰ τοῦ Ἰουλίου Ἐνιγγ, διακεκριμένου Γερμανοῦ μουσικοῦ, εὐσεβεικῶς δράσαντος ἐν Ἑλλάδι διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀδικῆς εἰς διάφορα Ἐκπαιδευτήρια, συγγραφῆς τοῦ πρώτου ἐγχειριδίου φωνητικῆς μουσικῆς καὶ ἐκ τῶν πρώτων Διδακτῶν τοῦ κατὰ τὸ 1871 ἰδρυθέντος Ὁδοῦ Ἀθηνῶν.

Μετὰ ταῦτα προσόντα, σπάνια, ἂν μὴ ἀνύπαρκα, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἦτο φυσικώτατον ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδης, κεκοσμημένος ἐπὶ πλέον καὶ δι' ὠραι-

1. Κ. Δ. Παπαδημητρίου, Τὸ μουσικὸν ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα: 1921.

τάτης φωνῆς, νὰ θεωρηθῆ ὡς μουσικὸν φαινόμενον καὶ νὰ ἐπιβληθῆ ἀμέσως τόσον ὡς ψάλτης ὅσον καὶ κυρίως ὡς λόγιος μουσικός. Οἱ Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἰδίως ὁ Ἄ. Δ. Κυριακὸς καὶ ὁ Γεώργιος Μιστριώτης, θαυμάζοντες τὰ μεγάλα χαρίσματα τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίδου, ἐπλεον ἠθροίσαν τὸ ἐγκώμιόν του, καὶ τὰ Ἐκπαιδευτήρια, τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, ἐθεώρουν ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ των τὸν διορισμὸν τοῦ Ἑλληνομουσικοδιδασκάλου. Τοιοῦτοτρόπως εἰσηλθὼν εἰς τὰ σπουδαιότερα Σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, Ριζάρειον, Μαράσκειον, Ἀρσάκειον, Ἀμαλίσκειον, Χίλλ. Διδασκαλεῖον Νηπιαγωγῶν Καλλιθέας, Ἐκπαιδευτήριον Ἑλλήνων, Ἐκπαιδευτικῶν Συνδέσμων, Χατζηκυριάκειον τοῦ Πειραιῶς κ. ἄ., συντελέσας μεγάλως εἰς τὴν διάδοσιν καὶ ἐκλαίκευσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Λόγῳ ἐξ ἄλλου τῆς καλλιφωνίας του καὶ τῆς νεωτεριστικῆς ψαλμωδίας του, ἣτις κατέκτησε τὰ πλήθη, ὁ Σακελλαρίδης ἐκλήθη ἐκ περιτροπῆς ἀπὸ τοῦς μεγαλύτερους ναοῦς τῶν Ἀθηνῶν, Μητροπόλεως, ἁγ. Κωνσταντίνου, ἁγ. Γεωργίου Καρύττη, ἁγίας Εἰρήνης, Χρυσοσπηλαιωτίσσης κ. ἄ. ἀνταλλάξας τινὰς ἐκ τῶν σπουδαίων τούτων θέσεων μὲ τὸν ἐξίσου μεσουρανήσαντα καλλιτέχνην, ἀλλὰ καὶ σεμνὸν πρωτοψάλτην Νικόλαον Κανακάκη. Ὁ Σακελλαρίδης ὡς ψάλτης εἶχε πολλοὺς ἐπικριτὰς, ἀλλὰ καὶ πλείστους θαυμαστάς, ἰδίως ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Εἰς ἐκ τῶν θαυμαστῶν του, Ἐπιθεωρητῆς τῶν Σχολείων τοῦ Κράτους, ἔγραψε πρὸ ἐτῶν τὰ ἑξῆς: «Ἐπὶ τοῦς θόλους τῆς Χρυσοσπηλαιωτίσσης κατὰ τῆς Κυριακῆς καὶ τὰς μεγάλας ἑορτὰς ὁ μέγας ψάλτης Σακελλαρίδης, ὁ ἄφθαστος καλλιτέχνης, παραθέτει ψυχικὴν πανδοσίαν καὶ καλλιτεχνικὴν ἀρρήτου γλυκασμοῦ ἐξωτερικεῶν τῶν ἑσῶ του ἀνθρώπων δὲν ψάλλει ἀπλῶς, ἀλλὰ στροβιλιζόμενος περὶ τὸ φωτοβόλον ἄστρον τοῦ θεοῦ ἐλέους κελαδεῖ ἠδουλάως τὴν δόξαν τῆς ἐκκλησίας καὶ συγκινῶν, μαγεῶν, αἰχμαλωτίζων, σκορπίζων δῶρα εὐωδῆ ἀπαραμίλλου τέχνης, κηρύττει μὲ δύναμιν πολλῶν ἱεροκηρύκων, μεταβάλλων τοὺς πόθους τῶν εὐσεβῶν εἰς κτήμα πίστεως αἰωνίας. Τὰ μυρμηκίωτα πλήθη, ἀποτελούμενα ἀπὸ θαυμαστάς του, πιστοὺς λάτρας τῆς θρησκείας τοῦ Ναζωραίου, διὰ τῆς γλυκυτάτης μελωδίας, ἣτις ἀποθεοὶ τὸν ἀνθρώπον καὶ ἐξιδανικεῖται τὴν ὕλην, αἴρονται εἰς ὑπερσυνεῖς κόσμους, καὶ ἀπολαμβάνουσι ὠχρὰς τινος ἀνταυγείας ἀπὸ τῆν Ἡὼ τῆς αἰωνιότητος.

Παράδεισος γοητεία ἐκχύνεται ἀπὸ τὸ στόμα τῆς οἰστρηλάτου καὶ λιγυρᾶ ἀηδόνος, ἣτις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ζόφου τῆς ὑλοφροσύνης ἀποτελεῖ παρήγορον φῶς, πρὸς τὸ ὅποσον πέτονται τῶν ἡδονιστῶν αἱ ψυχαί. Ὅσοι δὲν ἠκούσατε τὸν Σακελλαρίδην δὲν διεπεραιώθητε ἐκ τοῦ παγεροῦ χειμῶνος πρὸς τὸ ἀνθηφόρον ἔαρ»

Ὁ Σακελλαρίδης ἐπίστευεν εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀλλ' ἤθελε τούτην κεκαθαυμένην «ἐπόσην χάριτα ἀφείλομεν—ἔγραψε—τῇ μητρὶ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ τῇ περισωτάτῃ, ὡς ἐν ἀκλύστῳ λιμένι, τὰς περισέμνους καὶ ἠθικωτάτας ῥοὰς, δι' ὧν ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία καθαιρόμενοι εὐθύνονται ὡς θυ-

μίαμα λιθάνου πρὸς τὸν θρόνον τοῦ αἰωνίου πατρὸς, διὰ ρημάτων κάλλους ἀμηχάνου καὶ μελοποιίας ἱεροπρεποῦς μὴ παραγούσης ἡμᾶς διὰ τῆς ἀναπολητικῆς φαντασίας οὔτε εἰς τὸ θέατρον οὔτε εἰς τὰς βαναυσότητας τῶν ὁδῶν, ἐνθα ψυχαί, παρεστραμμέναί τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, ποιοῦνται χρῆσιν ἀνειρμένων καὶ παρακεχρωσμένων μελῶν. Μάλιστα δ' ὅταν ἡ διδασκαλία τῆς ἱερᾶς μουσικῆς γίνηται παρ' ἀνδρῶν οὐ μόνον ἐμπείρων ἀλλὰ καὶ φερόντων τὴν τῶν θείων λόγων εὐσεπτον ἀγνεῖαν καὶ καθαρευόντων ἀπὸ πραγμάτων καὶ δουλευμάτων πονηρῶν, καὶ κατοκωχίμων ὑπὸ ριπῶν ἐν θείῳ μανίᾳ, ὥστε νὰ δύνωνται καὶ τὰς τῶν ἄλλων ψυχὰς νὰ ποιῶσιν ἐνθουσιαστικὰς. Ναί. Διὸ τότε καὶ μόνον τότε καταλείπεται ὡσπερ ἐμπύρευμά τι ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκροατοῦ. Καὶ τότε μόνον ἀληθεύει τὸ λόγιον. Ἡ ζὼ ἡ γεννᾶ ζὼ ἡ γν.

Ὁ Σακελλαρίδης ὡς Διδάσκαλος δὲν ὑπῆρξε κατὰ τὴν γνώμην τῶν παλαιῶν του μαθητῶν μεθεδικός· ἦτο ὅμως πάντοτε ἐνθουσιώδης καὶ κατώρθωνε νὰ συγκινήσῃ καὶ νὰ φρονηματίξῃ τοὺς μαθητὰς μὲ δσα ἐξετέλει καὶ μὲ δσα διηγείτο.

Παλαιὸς μαθητῆς του, ἤδη Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀναφέρει μὲ συγκίνησιν, ὅτι εἶναι εὐγνώμων εἰς τὸν Σακελλαρίδην, διότι, ἂν δὲν ἔμαθε παρ' αὐτοῦ μουσικὴν, ἔγινεν ὅμως θρησκευτικώτερος. Ὁ Σακελλαρίδης δὲν ἐκουράζετο πολὺ διὰ τοὺς πολλοὺς μαθητὰς· ἐξέλεγε πάντοτε τοὺς καλλιφώνους διὰ τὰς ἐπιδείξεις του· εἰς τοὺς ἄλλους ἔλεγεν «ἐκὰς οἱ ἐβέηλοσι, ἐκὰς οἱ ἄμουσοι!» Εἰς ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἀγαπητῶν μαθητῶν τοῦ Σακελλαρίδου, ὁ κ. Π. Μπρατιώτης, Καθηγητῆς ἤδη τοῦ Πανεπιστημίου, ἐγκωμιάζων τὸν Διδάσκαλον ἐπὶ τῇ καλλιτεχνικῇ του πεντηκονταετηρίδι, ἔγραψεν εἰς τὴν «Ἀνάπλασιν» τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1924 μετὰ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὰ μαθήματα τοῦ Σακελλαρίδου δὲν ἦσαν συνήθη μαθήματα, ἀλλὰ θαυμάσια, εἶδος τι μουσουργίας, ἀφ' ἧς ὁ ἀκροατῆς ἐξήρχετο ὅχι μόνον γνώσειν μεσότης, ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐμπλῆως καὶ ψυχικῶς κεκαθαυμένος».

Ἀπὸ καθαρῶς μουσικοφιλολογικῆς ἀπόψεως ὁ Σ. ἀρῆκεν ἐλάχιστα πράγματα, ἰδίως εἰς τὰ αξιολογὰ προσλεγόμενα τῶν παλαιότερων ἐκδόσεων τῶν μουσικῶν του βιβλίων, Χρηστομαθείας, Ἑμψωδίας, Τυρταίου, Ὀκτωήχου, ἁρμονικῶν ὕμνων καὶ χορικῶν Ἀντιγόνης. Εἶναι κρίμα ὅτι δὲν ἐστενογραφήθησαν ποτὲ δσα διηγείτο εἰς συναντήσεις μὲ παλαιὸς μαθητὰς καὶ συναδέλφους Καθηγητὰς, ἰδίως εἰς ἐτι ἀφορὰ τὰς σχέσεις τῆς σημερινῆς μουσικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Πολλὰκις ἔφερον εἰς δύσκολον θέσιν διὰ τῶν γνώσεών του ἐξ ἐπαγγέλματος Φιλολόγους, Θεολόγους καὶ Ἱστορικούς. Οἱ μόνον μὲ τὰ βιβλία τοῦ Σακελλαρίδου μορφωθέντες ἠδύνανται νὰ ἐξελιχθῶσιν εἰς καλὸς διωσδῆστοι ψάλται, διὰ τὴν ἀρτιωτέραν ὅμως μουσικὴν τὴν μόρφωσιν ἠκολούθουν εἰδικωτέρας σπουδᾶς εἰς τὴν Βυζαντινὴν Σχολὴν τοῦ Ὁσίου καὶ εἰς ἄλλας δημογενεῖς Σχολὰς. Τὰ βιβλία τοῦ Σακελλαρίδου εἶναι διὰ τοὺς μαθητὰς, ἀπὸ ἀπόψεως δυσκολῶν, τὰ Νεοελληνικὰ τῆς μουσικῆς γλώσσης.

Οἱ ἀπολλευστικῶς ἐξ ἄλλου μορφωθέντες μὲ τὸ παλαιὸν ὕψος καὶ τὰ μουσικὰ κείμενα τοῦ Πατριαρ-

χείου προθύμως ἐγίνοντο ἀκουσται τοῦ Σακελλαρίδου, θαυμάζοντες τὴν κατ' ἔννοιαν ψαλμωδίαν καὶ τὴν καθαρὰν αὐτοῦ ἀπαγγελίαν.

Οἱ ἐντελῶς ἀδιάλλακτοι, πιστεύοντες ὅτι ὁ Σακελλαρίδης ἐτραυματίσθη δεινῶς τὴν Βυζαντινὴν μουσικὴν, ἤγγουον τὸν ἄνδρα, περιοριζόμενοι νὰ ἀναγινώσκωσι μόνον τὰς ἐπικρίσεις τῶν ἀντιπάλων του, τινὲς τῶν ὁποίων ἔγραψον, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Γ. Παπαδόπουλον, «ἐμθάπτοντες τὸν δόκιμον κάλαμον αὐτῶν εἰς φάρυγγα ὄψεως»¹.

Παρὰ ταῦτα τὸ σύστημα τοῦ Σακελλαρίδου ψάλλεται εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀμερικῆς, χάρις εἰς τοὺς πολυπληθεῖς μαθητὰς του καὶ τὴν εὐρυτάτην διάδοσιν τῶν βιβλίων του.

Ὁ Ἰ. Σακελλαρίδης διεσκεύασεν ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον τὰς Βυζαντινὰς μελωδίας, ἐκδώσας μεθοδικὰ κείμενα: Χρηστομάθειαν, Ἰ. Ὑμνωδίαν, Ἀγιοπολίτην, Τριψῶδιον, Πεντηκοστάριον, Ἀκάθιστον ὕμνον, Παράκλησιν, Μεγάλην Ἑβδομάδα, Ἐορτολόγιον κ. ἄ. εἰς Βυζαντινὴν παρασημαντικὴν εἰς ταῦτα περιέλαβε καὶ πολλὰ ἄσματα τῆς ἰδικῆς του ἔμπνευσεως, διακρινόμενα διὰ τὴν μελωδικότητα καὶ ἐκφραστικότητά των. Τὸ σύστημα τοῦ Σακελλαρίδου εἶναι μονόφωνον εἰς τα λειτουργικὰ καθὼς καὶ εἰς ἄσματα τινα τῆς νεκρωσίμου Ἀκολουθίας τῆς Μ ἑβδομάδος καὶ ἄλλα, ἐφήρμοσεν ἁρμονίαν. Τὸ ἁρμονικὸν ὅμως τοῦτο σύστημα, στηριζόμενον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν κατὰ τρίτας ἢ ἑκτάς ἀπλὴν διφωνίαν, κατάλληλον μᾶλλον διὰ Σχολεῖα καὶ Κοινοτήτας ὀλίγον προηγμένας μουσικῶς, δὲν παρουσιάζει καλλιτεχνικὸν ἐνδιαφέρον.

Τὸ βιβλίον «Ὑμνοι καὶ ᾠδαί», περιέχον ἐκκλησι. ἄσματα ἐν ἁρμονικῇ τριφώνῳ συμφωνίᾳ, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις διὰ νὰ στηρίξωμεν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Σακελλαρίδου ὡς Παλλεστρίνα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Παλλεστρίνα, μέγας μουσικὸς τοῦ 16ου αἰῶνος, διερρύθμισε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῆς Δύσεως περιβαλὼν τὴν ἀρχαίαν μελωδίαν τοῦ Γρηγοριανοῦ ἄσματος μὲ φεγγοβολοῦσαν πολυφωνικὴν λαμπρότητα. Ἡ λειτουργία του, ἡ γνωστὴ ὡς Messa Papae Marcellii, ἀποτελεῖ τὸν κλασικὸν τύπον τοῦ καθολικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὕψους, τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀληθοῦς χορικῆς ἐν πολυφωνίᾳ Λειτουργίας. Τὸ ἁρμονικὸν σύστημα τοῦ Σακελλαρίδου εἶναι λαϊκὸν καὶ ὡς τοιοῦτον ἀπλοῦν καὶ πτωχόν, προχειρῶς δὲ καὶ ἄνευ καλλιτεχνικῆς ἐποπτείας ἐκτελούμενον διαταράττει τὸν καθαρῶς θρησκευτικὸν χαρακτήρα τῆς ψαλμωδίας ἢ ἀδυναμία αὐτῆ συνετέλεσεν ἵνα κατηγορηθῇ τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Σακελλαρίδου ὡς κανταδορικὸν ἐκ μέρους τῶν ἐπικριτῶν του. Ἡ ἀξία ὅμως τοῦ ἔργου τοῦ Σακελλαρίδου δὲν ἐγκλείεται εἰς τὸ ἁρμονικὸν του σύστημα, ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην του προσπάθειαν πρὸς ρυθμικὴν καὶ μελωδικὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἄσμάτων. ἵνα προσαρμύζωνται ταῦτα πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ποιήματος. Τὸ ζήτημα τοῦτο τὸν ἀπησχόλει πάντοτε μέχρι καὶ τῶν τελευταίων πρὸ τοῦ θανάτου του ἡμερῶν, ὅποτε, ἐνενηκονοῦτης πλέον, διετιθεῖ ἀκμαίως τὰ αἰσθήσεις καὶ πρὸ

1. Γ. Παπαδόπουλου, Σμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῶν ἐκκλησ. μουσικῆς, Ἀθήναι 1890. σελ. 487.

παντὸς τὴν «ἐνθεον μανίαν του». Πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς του ἔλεγεν εἰς συντάκτην ἐφημερίδος μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν ἄνδρα λατρείαν πρὸς τὸ ἔργον του :

«Διὰ ποίαν μουσικὴν μὲ ἐρωτᾶτε ; αὐτὴν τὴν ὁποίαν ψάλλω ἐγὼ. ἢ αὐτὴν τὴν ὁποίαν ἀμαθεῖς καὶ ἀγράμματοι ψάλλουσι ψάλλουσι ; Ἀπομονωθεὶς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ συναδέλφου του καὶ ἀναστρεφόμενος—ὡς ἔλεγε—μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὰς Μούσας τοῦ Ἑλικῶνος, ἐμπνεόμενος ἐκεῖθεν τὰ χορικά τῆς Ἀντιγόνης καὶ ἄλλων ἀρχαίων δραμάτων, ἐχαρακτήριζε τοὺς ψάλτας ἀμαθεῖς καὶ ἀγραμμάτους, ὅπως ἦσαν κατὰ πλεῖστον πρὸ ἐξηκονταετίας ; ἤγγυει τὴν ἐν τῷ μεταξῷ συντελεσθεῖσαν σπουδαίαν ἀληθῶς πρόδοον τὴν ὀφειλομένην εἰς τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῶν μουσικῶν μας ἱδρυμάτων καὶ συλλόγων, ἰδίως δὲ τῆς Βυζαντινῆς Σχολῆς τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν, ἦτις, ἱδρυθεῖσα τῷ 1904 καὶ ἀποδώσασα ἀγλαοὺς καρπούς, ἀνεγνωρίσθη πρὸ διετίας ὡς ἐπίσημος Σχολὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους.

«Αἱ θάσεις τῆς σημερινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἶναι, ἔλεγεν, αἱ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἢ μακραίων ἡμῶς δουλεία διέστρεψε τὰ μέλη ταύτης καὶ σήμερον σὴνζονται μέλη ἄρρυθμα καὶ παράτονα. Καὶ ἀκούει κανεὶς τοὺς ψάλτας μας νὰ λέγουν, χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἐπιρρίψω τὴν εὐθύνην εἰς αὐτούς, Θείασον συγκροτήσαντας—πνευματικὸν στερέωσον, ἀντί Θείασον συγκροτήσαντας πνευματικὸν—στερέωσον». Λοιπὸν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι αὐτὴ αὕτη ἢ Μουσικὴ τοῦ Βυζαντίου ; Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι σήμερον οὐδεὶς ἀπὸ διφθέρως ψάλλων λέγει: «Θείασον συγκροτήσαντας πνευματικὸν στερέωσον», διότι τοιοῦτος παρατονισμὸς δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ μουσικὰ μας βιβλία ὑπάρχουν ὅμως πλεῖστοι ἄλλοι παρατονισμοὶ καὶ πολλαὶ ἄρρυθμίαι καὶ τὸ σπουδαιότερον, κακὴ στίξις τῶν μουσικῶν φράσεων, ὀφειλομένη εἰς νεωτέρους ἐκδότας, ἐξ ἧς παραμορφοῦται ἡ ἔννοια τοῦ ψάλλομένου ἄσματος. Συνήθεις παρατονισμοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς : Μείνωμεν Χρίστον (ἀντὶ Χριστόν) βλέψαι. Ἐξ οὐρανοῦ ἀντὶ ἐξ οὐρανοῦ). Πάσχα καινόν (ἀντὶ καινόν). Τὸ τερπνον (ἀντὶ τὸ τερπνόν). Ἐβεθαίου τοῦ λόγου τὸ ἄσφαλες (ἀντὶ τὸ ἀσφαλές). Θεός Κύριος (ἀντὶ Θεός) καὶ τὰ συνήθη ἱερέων τινῶν : Ἐν Ἰορδάνῃ... ἐφανερωθῆ προσκύνησις... ἀγαπητόν σε υἱὸν ὀνομαζούσα. Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου (ἀντὶ τὴν κληρονομίαν σου) καὶ συνηθέστατα τῶν λειτουργῶν ; Διάσασα τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ., τῶν Διακόνων : ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἀντὶ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον .

Ἐσφαλμένης στίξεως παραδείγματα εἶναι ἐκ τῶν πολλῶν τὰ ἀκόλουθα :

1) Κύριε, ἐκέκραξα—πρὸς σὲ εἰσάκουσόν μου ἀντί : Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σὲ—εἰσάκουσόν μου

2) Θρήνου ὁ καιρὸς—πέπανται μὴ κλαίετε ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ : Θρήνου ὁ καιρὸς πέπανται—μὴ κλαίετε

3) Πλήρης ὁ οὐρανὸς—καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου ἀντί : Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ—τῆς δόξης σου

4) Οὐρανὸν τὸ σπήλαιον θρόνον—Χερουδικὸν τὴν Παρθένον ἀντί : Οὐρανὸν τὸ σπήλαιον—θρόνον χερουδικὸν τὴν Παρθένον

5) Κύριε καταφυγή—ἐγεννήθης ἡμῖν εἰς γενεάν και γενεάν
ἀντί: Κύριε—καταφυγή ἐγεννήθης ἡμῖν εἰς γενεάν και γενεάν

6) *Ἐθνη ἵνα τί—ἐφροῦξάτε Γραφεῖς και ἱερεῖς τί κενά
|ἐμελετήσατε;
ἀντί: *Ἐθνη, ἵνα τί ἐφροῦξάτε;—Γραφεῖς και ἱερεῖς τί κενά
|ἐμελετήσατε;

Εἶμαι εὐτυχῆς δυνάμενος νά διαπιστώσω, ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἐσφαλμένα παραδείγματα, εἰλημμένα κατά τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἐκδόσεων Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, εἶναι ὀρθῶς συντεθειμένα ἐν τῷ Στιχηραρικῷ Ἀναστασιματικῷ και Εἰρηολογίῳ Πέτρου Πελοποννησίου. μελίσαντος ἐπὶ τῇ δάσει: τῶν παλαιότερων μελοποιῶν, ἐχόντων ὑπ' ἄψαι τὰ ἀρχικά κείμενα.

Τὰ ἀνωτέρω ἐσφαλμένης στίξεως μουσικά παραδείγματα παραμορφώνουν τὴν ἔννοιαν, ὅπως ἀκριβῶς και ἡ κατ' ἐσφαλμένην στίξιν συνήθως ἀκουσμένη ἐκφώνησις: τῆς Παναγίας ἀχράντου... μετὰ πάντων τῶν ἁγίων—μνημονεύσαντες ἑαυτοὺς και ἀλλήλους... ἀντί: τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου και ἀειπαρθένου Μαρίας μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες—ἑαυτοὺς και ἀλλήλους και πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Πολλοὶ Διάκονοι και Ἱερεῖς, κατωτέρως προφανῶς μορφώσεως, ἀγνοῦντες ὅτι τὸ μνημονεύσαντες συντάσσεται μετὰ γενικῆς και ἀναφέρεται εἰς τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας και τῶν ἁγίων, δυσφοροῦν ὁσάκις τοῖς ὑποδεικνύεται ἡ ὀρθὴ στίξις και προτιμοῦν τὴν παλαιάν, τῆς παραδόσεως, ὅπως νομίζουσ, μνημονεύοντες ἑαυτοὺς και ἀλλήλους... Ἐσφαλμένως στίξουν και οἱ ἀναγνώσται τῶν ἀποστολικῶν περικοπῶν: Πρὸς Γαλάνας ἐπιστολῆς—Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα, ἀντί: ...Πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς Παύλου—τὸ ἀνάγνωσμα.

Και ἡ μὲν στίξις τῶν ἐκφωνήσεων εἶναι ζήτημα ἀπλοῦν ἢ στίξις ὅμως τῶν μουσικῶν φράσεων συνδέεται με ζήτημα τροποποιήσεως τῆς μελωδίας, πρᾶγμα τὸ ὅποσον προϋποθέτει θαθεῖαν γνώσιν τῆς Βυζαντ. μουσικῆς, τῆς ὀμολογίας και τῆς μετρικῆς· εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πολὺτιμος θὰ εἶναι ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν ὑπέδειξε πρὸ ἐτῶν ὁ σεβαστὸς καθηγητῆς κ. Κ. Α. Ψάχος: «ἂν εἰς πᾶσαν τέχνην και ἐπιστήμην ἡ ἀνάπτυξις και ἡ πρόοδος συντελεῖται διὰ τῆς πορείας ἡμῶν πρὸς τὰ πρόσω, ἢ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς και ἔθνικῆς μουσικῆς ἀνθρώποις και ἀναβίωσις κατ' ἀντίστροφον λόγον θέλει συντελεσθῆ διὰ τῆς πορείας ἡμῶν πρὸς τὰ ὀπίσθεν». Πιστεύω και ἐγὼ ἀκραδάντως ὅτι διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς κλασικῆς βυζαντινῆς μελωδίας ἐπιβάλλεται νά ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς μεγάλους Δημιουργοὺς τῆς χρυσῆς ἐποχῆς τοῦ Βυζαντίου. Τὰ ὀνόματα τούτων ἀγνοεῖ κατά τὸ πλεῖστον ἡ νεώτερα γενεά, ὑποχρωσμένη νά σπουδάξῃ τὴν Βυζ. Μουσικὴν εἰς κείμενα νεωτέρων Διδακτικῶν, ὅτινες, ἐκδώσαντες τροποποιημένα τὰ παλαιὰ μέλη, παρέλειψαν και τὰ ὀνόματα τῶν ἐμπνευσμένων ἐκείνων μελοποιῶν και οὕτω μᾶς ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τοῦς γνησίους ἀντιπροσώπους τῆς παραδόσεως.

Ἡ ῥυθμικὴ και μελωδικὴ ἀποκατάστασις τῶν Βυζαντινῶν ᾠσμάτων θὰ γίνῃ ὀριστικῶς, ἔταν ἀναγνώ-

σθῶν οἱ μουσικοὶ Κώδικες τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐποχῆς. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τὸ ὅποσον ἀπασχολεῖ σήμερον σοβαρῶς τὴν διεθνή Ἐνωσιν τῶν Ἀκαδημιῶν και τοὺς παρ' ἡμῖν Μουσικολόγους, δὲν ἠσχυλῆθη συστηματικῶς ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδης. ἂν και εἶχε ἔλα τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενα προσόντα ἴσως νά ἀντελήφθη ὅτι τὸ ἔργον ἦτο ἀνώτερον τῶν δυνάμεων ἐνὸς ἀνθρώπου και προετίμησε τὴν ἐφαρμογὴν ἰδίας μεθόδου.

Πολλοὶ κρίνουν τὸν Σακελλαρίδην ὡς καινοτόμον και ἄλλοι ὡς ὀρθοτομήσαντα τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ἐκαινοτόμησε διὰ νά ὀρθοτομήσῃ ἀναζητῶν τὴν ὀρθὴν λύσιν ἤνοιξε νέαν ἑδὸν, καταρρίψας ὡς ἐμπόδια πολλὰ κακὰς συνηθείας· αἱ ὁποῖαι ἐθεωροῦντο σεβασταί, ἐνῶ ἦσαν «πεπαλαιωμένα πλάνα». κατά τὸν λίαν ἐπιτυχῆ χαρακτηρισμὸν διαπρεποῦς θεολόγου Ἀαθημαῖκου.

Τὸ ἔργον τοῦ Σακελλαρίδου περιέχει ἀδάμαντας μελωδικούς, ἀλλὰ και πολλὰ τρωτά. Εἰς τὴν Ἱερὰν τοῦ Ἑμψιδίαν ὑπάρχει ὡς «Κύριε ἐλέησον» μία μελωδία ἀπὸ τὸ Μελοδρᾶμα «Aida» τοῦ Verdi, ὡς Κοινωνικὸν δέ, θέμα ἀπὸ τὴν ὀπερέτταν Ἐῶα τοῦ Λεχάρ και ὡς ᾠσμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ Γάμου ἐκ τοῦ Μελοδρᾶματος Δόεγκριν τοῦ Βάγνερ γαιμήλιον ἐμβατήριον! Ἐδῶ ὁ Σακελλαρίδης ἐμφανίζεται, ὡς παρετηρήθη, πνεῦμα ἀνήσυχον και ἀσταθές, ὅπως ἦτο και ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, καθ' ἣν ἔδρασε και ἐκινήθη.

Μεταξὺ τῶν καλῶν ᾠσμάτων τοῦ Σακελλαρίδου εἶναι και μερικὰ Χερουδικὰ και Κοινωνικά, με τὰ ὅποια ἐγόητευσε ἰδίως τὴν νεολαίαν και τὴν ἐλλυσε πρὸς τὸ στασίδιον τοῦ ψάλτου, ἀπὸ τὸ ὅποσον εἶχεν ἀπομακρυνθῆ· ἐκ τούτων τὸ Χερουδικὸν τοῦ γ' ἤχου περιέχει γραμμὰς ἐκ τοῦ Χερουδικοῦ Γρηγορίου τοῦ πρωτοψάλτου, ἐνὸς ἐκ τῶν τριῶν Διδακτικῶν τῆς σήμερον ἐν χρήσει μουσικῆς μεθόδου· τὸ λαϊκώτατον τοῦ πλαγίου Δ' περιέχει γραμμὰς ἐκ τοῦ Χερουδικοῦ εἰς ἤχον Δ' τοῦ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου· τὸ δὲ πάντων σεμνότερον Χερουδικὸν εἰς ἤχον πλ. Δ' και τὸ Κοινωνικὸν τοῦ αὐτοῦ ἤχου στηρίζονται εἰς σοβαρὰς γραμμὰς παλαιῶν Βυζαντινῶν κειμένων.

Τὰ ἀνωτέρω κατατάσσομεν εἰς τὰ Βυζαντινοφανῆ. Τὰ ᾠσματα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου, Τριψιδίου, Πεντηκοσταρίου και Ἐορτολογίου εἶναι Βυζαντινά, διεσκευασμένα ὅμως ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν, θεωρούμενα ὡς ἔργα τοῦ Σακελλαρίδου, ἐλήφθησαν ἀμετάβλητα ἐκ τῶν παλαιότερων βιβλίων Ὁ Σακελλαρίδης ἐδημοσίευσε και ἐκκλησιαστικὰ ᾠσματα εἰς εὐρωπ. σημειογραφίαν, τροποποιήσας ὅμως πολλὰ κατά βούλησιν. Ἐν τῇ προσπάθειά του ὅπως ἀπλοποιήσῃ τὴν Βυζ. μουσικὴν ἀντικατέστησε κλασικὰς μελωδίας δι' ἄλλων ἰδίας ἐμπνεύσεως, ἠγγόνισε τὰ θαυμάσια «κατανοκτικά», τὰ ἰδιόμελα τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, και ἄλλα πολλὰ κλασικὰ ᾠσματα. Ὑπήγαγεν εἰς ὅμοιον ρυθμὸν ᾠσματα διαφόρων ρυθ-

1. Ἰδὲ Κ. Α. Παπαδημητρίου, Ἐκδόσεις χειρογράφων Βυζαντινῆς μουσικῆς, περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ἔτος ΙΓ' ἀρ. 19, 37—38, 21 Σεπτ. 1935.

2. Κ. Δ. Παπαδημητρίου Μελωδία και ἀσκήσεις Βυζαντινῆς μουσικῆς, Ἀθήναι 1932 σελ. 14.

μῶν, μετέγραψε δὲ εἰς διατονικὸν γένος ἄσματα ἀνήκοντα εἰς ἤχους καθαρῶς χρωματικούς. (Ἀντίφωνα, κανὼν «κύματι θαλάσσης» κ. ἄ.), πρὸς διευκόλυνσιν προφανῶς τῆς ἐναρμονίσεως αὐτῶν. Ἡ διὰ τῶν διαστολῶν γενομένη ρυθμικὴ διαίρεσις τῶν ἄσματων εἶναι τόσοσιν πλημμελής, ὥστε ὑποχρεούμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ παρὰ τοῦ προσώπου, εἰς ὃ ἐνεπιστεύθη τὰς διορθώσεις τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων του. Τοῦτο γίνεται αἰσθητότερον εἰς τὰς τελευταίας ἐκδόσεις τῶν βιβλίων του, τὰ ὅποια θρίθουσι σφαλμάτων, ὅχι μόνον μουσικῆς ὀρθογραφίας, τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ εἶχε καταργήσει μετὰ τῶν σημείων τῆς ἐκφράσεως ἢ ποιότητος, ἀλλὰ καὶ σφαλμάτων αὐτῆς πύτης τῆς μουσικῆς ἀναγνώσεως. Τοῦτο ὅμως δὲν μειώνει τὸ ὑπάρχον ἐν τοῖς ἔργοις του καλόν, τὸ ὅποσον εὐκόλως δύναται νὰ ἀναζητήσῃ ὁ ἐνδιαφερόμενος εἰς τὰς παλαιότερας ἐκδόσεις.

Πάντως τὰ σφάλματα ταῦτα, συγχεόμενα πολλὰκις καὶ μὲ τὰς τολμηρὰς καινοτομίας καὶ θεατρικότητας τοῦ Διδασκάλου, εἶχον δημιουργήσῃ δυσπιστίαν μεταξὺ καὶ ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐπίστευσον ὅτι πᾶν ὅ,τι ἔγραψεν ὁ Σακελλαρίδης εἶναι ἐσφαλμένον. Φιλότεχνος κυρία τῆς ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας, διακρινομένη διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν τῆς γενικῆν μόρφωσιν καὶ εὐνοῦσα ἰδιαιτέρως τὴν διάδοσιν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς εἰς τὰ σχολεῖα, ἐξήτησε πρὸς τῶν ἐτῶν πκρ' ἑμοῦ τὸ «Τῆ Ἵπερμάχω», προσθέσασα ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ ἔχῃ τὸ γνήσιον ἄσμα τῆς παραδόσεως. Εἰς τὴν μουσοτραφῆ κυρίαν ἀπήντησα, ὅτι εἰς τὰ μουσικὰ βιβλία τὸ ἐν λόγῳ ἄσμα περιέχεται κατὰ διαφόρους τρόπους. ἄργον, σύντομον καὶ ἀργοσύντομον καὶ ὅτι καὶ τὸ σύντομον φέρεται πάλιν κατὰ τρεῖς τρόπους, διαφέροντας μόνον εἰς ὀλίγα σημεῖα καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχήν. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων τρόπων τοὺς ὁποίους ἤκουσεν ἡ ἐν λόγῳ κυρία, ἔδειξε τὴν προτίμησίν τῆς πρὸς τὸν τρίτον εἰς παρατήρησίν μου ὅμως ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Σακελλαρίδου, ἢ καλῆ κυρία ἔδειξε δυσφορίαν καὶ ἄφησε τὴν μουσικὴν ἐπὶ τοῦ Γραφείου. «Ἄ ὅχι, μοῦ εἶπε, δὲν τὸ θέλω, ἀν καὶ μοῦ ἤρесе πολὺ». «Ὅταν εὐθὺς ἀμέσως ἐξήγησα, ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄσματος τούτου εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ ἄλλο Βυζαντινὸν ἄσμα, «τὸ προσταχθέν», ἢ φιλόμουσος κυρία ἔδειξε καταφανῆ εὐχαρίστησιν, προσέτιμησεν ὅμως τὸν ἀρχαιότερον τρόπον, κατόπιν τῆς διαβεβαιώσεώς μου ὅτι αὐτὸς ἐπεκράτησε νὰ ἐκτελεῖται εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὰς ἐορτὰς τοῦ Σταδίου, κατὰ τὴν ὑπόδειξιν τοῦ Ὁδείου.

Παρόμοιαι ἀλλὰ καὶ μεγαλύτεραι παρεξηγήσεις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ δύσῃ ἀδόξως ὁ μεγαλύτερος μουσικὸς ἀστήρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς, ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Σακελλαρίδης, ἐμπνευσμένος καὶ σοφὸς μουσικὸς, ὁ περιλημμένος τῶν Μουσῶν, δημιουργὸς πλήρους συστήματος νεοελληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τὸ ὅποιον, παρ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις του, θὰ χρησιμεύσῃ, ὡς ὀρθῶς ἐγγράφη, ὡς μία ἐκ τῶν κυριωτέρων βάσεων ἐν τῇ περαιτέρῳ ἐργασίᾳ πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς.

Ἡ ἱστορία τῆς μουσικῆς θ' ἀφιερῶσῃ ἐν καιρῷ—εἶναι ἐνωρὶς ἀκόμη—πολλὰς σελίδας διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἰ. Σακελλαρίδου ὡς ψάλτου, ὡς διδασκάλου καὶ ὡς μελοποιοῦ. Ἀμερολήπτως κρίνουσα εἶναι πιθανὸν νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ ὡς μέγαν μεταρρυθμιστὴν, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται νὰ τὸν θεωρήσῃ ὡς μέγαν ἀπλῶς ἐρασιτέχνην. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποσον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρνηθῆ εἶναι τοῦτο: ὅτι εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ὠργιάζον ἀφ' ἐνὸς ἡ ρινοφωνία καὶ ὁ ἀμανὲς τῶν ἀμορφῶτων πρακτικῶν ἐκτελεστῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀηδυστάτη καντάδα τῶν προχειρολόγων ξενομανῶν, ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδης, ἀκολουθῶν μέσῃν ὁδῶν, ἔψωσε τὴν σημαίαν τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως καὶ κρατήσας αὐτὴν ὑψηλὰ ἐπὶ ἕξ δεκαετηρίδας συνετέλεσεν ἵνα αἱ γενεαὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἐξέλθωσιν ἀπὸ τῆς σκότῃ τῆς ἀμουσίας καὶ τῶν προλήψεων καὶ ἀτενίσωσι τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς καλαιουσιτίας.

Καὶ μόνον διὰ τὴν δράσιν τοῦ ταύτην τὴν ἡρωϊκὴν, δι' ἧς προσέφερε μεγάλην καὶ πολύτιμον ὑπηρεσίαν εἰς τὸ ἔθνος, ἀξίζει, παραδλέποντες τὰς ἀτελείας του, νὰ ἀμῆσωμεν τὸν Ἰ. Σακελλαρίδην ὡς μυσταγωγὸν τῆς νεολαίας ἐν τῇ θεῖᾳ τέχνῃ τοῦ Φημίου καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ὡς ἓνα ἐκ τῶν ἀφανῶν συντελεστῶν τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Κ. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Ἡ δίψα τῆς εἰρήνης.

Σπανίως ἡ ἀνθρωπότης διεδήλωσε κατὰ τόσον ἔμμονον καὶ ἔντονον τρόπον τὸν πόθον τῆς εἰρήνης, ὅσον κατὰ τὴν ἐπιτολήν τοῦ ἀρξαμένου νέου ἔτους. Ἐν ταῖς ἀμοιβαίαις ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει ἐπισήμοις εὐχαῖς ὁ κύριος τόνος ἐξῆρε τῆς εἰρήνης τὴν δίψαν. Τὸ ἰδανικὸν τῆς εἰρήνης ἐξῆμνησεν ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Παρισίοις διπλωματικοῦ σώματος ἐν τῇ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας προσφωνήσῃ του, διὰ νὰ ἀποβῆ τὸ νέον ἔτος «ἀφειρητρία ἀνόδου τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς μέλλον γλυκύτερον δι' ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ταπεινοὺς» τὴν εἰρήνην ἀνιτηχῆθη ὁ Πρόεδρος νὰ ἴδῃ τὸ νέον ἔτος περισοζομένην «καὶ εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας, αἵτινες ἐγνώρισαν τὰς φρικαλεότητας τῶν συρράξεων» ἔτος εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ εὐτυχίας δι' ὅλον τὸν κόσμον πέποιθεν ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰρηνοποιὸς ἄγγλος Πρωθυπουργὸς ὅτι θὰ ἦνε τὸ νέον ἔτος, παρόμοιαι δ' εὐχαὶ καὶ ἐλπίδες ἠκούσθησαν καὶ ἐξ Ἀμερικῆς καὶ πάντοθεν ὑποδεχόμεναι τὸν νέον ἐνιαυτόν. Διότι οὐδέποτε, ὅσον σήμερον, εἶνε ἀναγκαῖα εἰς τὸν κόσμον ἡ θεία εἰρήνη. Ὅχι ἡ ἀπουσία πολέμου, ἀλλὰ ἡ θεία, ἡ ἀληθὴς εἰρήνη, ἐκεῖνη, ἣτις εἰσέρχεται ὡς κατόρθωμα θετικῆς προσπαθείας, ὡς ἀποτέλεσμα ἐνεργοῦ καλῆς θελήσεως, εὐδοκίας ἐν τοῖς ἀνθρώποις. Ἡ ἀληθὴς εἰρήνη εἶνε δημιουργία χριστιανικῆς ἀτμοσφαιρας μηδέποτε ἀπειλούσης φρίκης καὶ τρόμου βροχῆν δημιουργία φωτός, τὸ ὅποιον δὲν φωτίζει εἰς τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀγορὰν τῶν πολεμικῶν ὀπλοστασίων.

Μεγάλοι ὑποδήματα.

Πρώτην πάντως φοράν Προϋπουργὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁμιλῶν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἐχρησιμοποίησε τὴν φρονηματικωτάτην γλῶσσαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ὁμίλησε πρὸς τοὺς περιφερειακοὺς διοικητὰς τῆς Ἑθνικῆς Ὄργανώσεως Νεολαίας ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐνταῦθα διασκέψεώς των. Ἀναπτύσσει ἐν τῇ ἀγορεύσει του τοὺς σκοποὺς τῆς ὁργανώσεως, ἀπέφερεν ὅτι εἶνε καὶ ἐπιβοηθητικὴ τῶν προσπαθειῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ ἐθνικὴ ὁργάνωσις τῆς νεολαίας «εἶνε ὁργάνωσις χριστιανικὴ, γιατί αὐτὴ εἶνε ἡ θρησκεία μὲ τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος μας εἶνε ἀπὸ αἰῶνων στενωτάτα συνυφασμένον, περιλαμβάνει δὲ πρῶτα τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατόπιν ὅλα τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ». Ἐπίσης δὲ κατόπιν ὅτι αὐτὸ δὲν σημαίνει ἑλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν μὴ χριστιανῶν, ὁ ὁποῖος «πρέπει νὰ εἶνε ἀπόλυτος», ἀνέπτυξεν ὅτι ὁ χριστιανικὸς χαρακτὴρ τῆς ὁργανώσεως τῶν νέων θὰ ἐκδηλοῦται ἐν τῷ παραδείγματι πὸν θὰ δίδῃ τῆς ἀγάπης καὶ ὑπακοῆς στὴν Ἐκκλησίαν μας, καθὼς καὶ μὲ τὸ νὰ μετέχη σὶς θρησκευτικὰς τελετὰς ὅσο εἶνε δυνατόν, μὲ τὸ νὰ δείχνῃ πάντοτε τὸ σεβασμὸν τὸν ἀπόλυτον στὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Εὐτυχῶς—προσέθηκε—μὲ τὴν Ἐκκλησίαν μας τὴν ὀρθόδοξον δὲν ἤλθαμε ποτὲ σὲ διενέξεις καὶ ἡ ἀντίδρασις πὸν παρουσιάσθηκε ἀλλαχὸν μέσα στὴν κοινωνία δὲν παρουσιάσθηκε ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας. Ἡμποροῦν νὰ πῶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας ἦτανε πάντοτε ἐνθουσιώδης βοηθός. » Ἐπέστησε δηλαδὴ ὁ κ. Πρόεδρος τῆν προσοχὴν τῆς νεολαίας εἰς τὸ διηρημένον πάντα δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιῶν τὴν ἰδιότητά των ὡς χριστιανῶν ὀρθοδόξων καὶ ὅτι αὐτὴν πρέπει καὶ νὰ καλλιέργουσι καὶ νὰ ἐπιδεικνύουσι ὅχι ὡς ἀπλήν ὀνομασίαν, ἀλλὰ δι' ἐνεργουῦ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς εἶνε μέλη ὡς μέτοχοι τῆς ζωῆς τῆς. Τοῦτο βεβαίως δὲν πρέπει νὰ σημαίνει περιφρόνησιν ἢ μὴ ἀνοχὴν πρὸς τὰ ἐν τῇ χώρα λοιπὰ θρησκευτά, τὰ ὁποῖα ὀφείλουσι νὰ σεβῶνται ὡς ἀληθινὰ χριστιανὰ καὶ εὐγενεῖς ἄνθρωποι, πιστοὶ εἰς τὴν γνωστὴν ἑλληνικὴν ἀνεξίτητον θρησκείαν. Τὸ καθῆκον τοῦτο πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶνε μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ ἐθνικόν, διότι, ὡς ἐκ τοῦ στενωτάτου ἀνέκαθεν συνδέσμου μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ Ἐκκλησίας, ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνυφάνθη διὰ τῆς κοινῆς των συνεργασίας, διὸ καὶ κοινὰ πάντοτε ἦσαν αἱ χαρὰι καὶ αἱ θλίψεις, ἔκπαλαι δ' ὁ ἑλληνισμὸς εἶχε τὴν ἐθνικὴν τοῦ Ἐκκλησίας ἐνθερμον παραστάτην καὶ βοηθὸν καὶ ἀντιλήπτορα εἰς πάσας τὰς δικαίας ἐπιδιώξεις του. Ἀκριβῶς δὲ διότι ὑπὸ τοιούτων ἰδεῶν ἐμπνέεται τὸ σημερινὸν ἑλληνικὸν Κράτος, τόσην προσοχὴν ἀφιερῶναι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του καὶ τόσον μεριμνῆσαι περὶ τῶν μεγάλων καὶ ποικίλων τῆς ἀναγκῶν.

* Ὁ ἑκαδημαϊκὸς κ. Α. Γ. Καμπούρογλου ἐν τῇ τελευταίᾳ τούτου τῆς «Νέας Ἑστίας» (288, 1938) ἀφιερωτῶ

ἐνδιαφέρον καὶ συγκινητικὸν ἄρθρον εἰς τὸν ἀείμνηστον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Χρυσόστομον, ὃν χαρακτηρίζει «Ἀθηναϊογράφον Προϋπουργὸν» καὶ τάσσει—κατὰ τὰς ἐν τῶν μελετῶν του ἀντιλήψεις—«τέταρτον εἰς τὴν οἰκίαν τῶν πρὸ αὐτοῦ ὑπερέχων ἐπὶ σοφίᾳ Μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν: τοῦ ἐκ Βυζαντίου Νικολάου Ἀγιοθεοδοῦτου, τοῦ ἐκ Χανῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου καὶ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Μελετίου Μήτρου».

* Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐκθέτων τὰ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος πεπραγμένα τῆς Ἀκαδημίας ἐν τῇ πανηγυρικῇ αὐτῆς συνεδρίᾳ τῆς 29 παραλθόντος μηνός, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Α. Υ. τοῦ Διαδόχου, κατήρξατο τοῦ λόγου του διὰ τῶν ἐξῆς: «Τὸ ἐτήσιον μνημόσυνον τῆς Ἀκαδημίας ἀπονέμει φόρον βαθείας τιμῆς καὶ εὐλαβείας πρὸς τὴν μνήμην διαπρεπεστάτου αὐτῆς μέλους, καταλαβόντος τὴν ὑπερτάτην θέσιν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ τοῦ ἔθνους. Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος αἰδίδμος Χρυσόστομος Παπζόπουλος ἐτίμησε τὴν Ἀκαδημίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τῆς 22ας Νομβρίου 1938, ὅτε ἐκλείσθη τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς του, ζωῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ ἐθνικῆς. Ὁ αἰδίδμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἀνήκει εἰς τὴν ἐθνικὴν χορείαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ μοῖρα ἐπέκλωσε τὴν ἀποστολὴν σημαντικωτάτης ἡγεσίας ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς πατρίδος. Τὴν λαχοῦσαν εἰς αὐτὸν ἱεράν λειτουργίαν ὁ ἐκλεπὼν ἱεράρχης ἐπέτελεσε μετ' ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας, ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ ἐθνικῆς ἀφοσιώσεως, κοσμησας τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀποβάς ἀξιολογώτατος συνεχιστῆς μεγάλων προκατόχων, ἀναδείξας δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ σεβαστὸν καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἀκαδημία αἰσθάνεται βαθεῖαν ὀδύνην ἐπὶ τῇ ἀπολείᾳ ταύτη, θὰ διατηρήσῃ δὲ ζῶηροτάτην τὴν ἀνάμνησιν τῆς συνεργασίας».

* Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν εἰς τὰ προκηρυχθέντα βραβεῖα τῆς περιέλαβε καὶ δύο διὰ θεολογικὰ ἔργα: α) Βραβεῖον τοῦ ἐν Τήνῳ πανελληνίου ἱεροῦ Ἰδρυμάτος τῆς Ἐδαγγελιστρίας 8.800 δραχμῶν εἰς τὸ καλλίτερον θεολογικὸν ἔργον τὸ ἐκδοθὲν ἐντὸς τοῦ ἔτους 1938.—β) Βραβεῖον τοῦ ἐν Τήνῳ Πανελληνίου ἱεροῦ Ἰδρυμάτος τῆς Ἐδαγγελιστρίας 8.800 δραχμῶν εἰς τὸ καλλίτερον θεολογικὸν ἔργον τὸ ἐκδοθὲν ἐντὸς τοῦ ἔτους 1939.—Παρατίθεται τούτων καὶ βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 20.000 δραχμῶν διὰ τὴν καλλίτερον μελέτην, τὴν περιέχουσαν ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον τῶν κομμουνιστικῶν ἰδεῶν. Τὸ βιβλίον πρέπει νὰ ἦνε προσετοῦν εἰς τοὺς πολλοὺς. Μελέται εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα εἶνε δακτυλῶν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας μέχρι καὶ τῆς 15 Ἰανουαρίου 1939.

* Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ παρὰ τῷ κ. Προϋπουργῷ Ὑφυπουργοῦ δημοσιευθείσῃ ἐκθέσει περὶ τοῦ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος νομοθετικοῦ ἔργου τῆς Κυβερνήσεως περιλαμβάνονται καὶ οἱ εἰς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ ἀφορῶντες τρεῖς νόμοι, ἦτοι: Ὁ νόμος 1368 «περὶ συμπληρώσεως τῶν περὶ διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ τῆς τῶν Μονῶν καὶ ἄλλων τινῶν συναφῶν ἰσχυριστῶν διατάξεων», δι' οὗ ὁργανώνεται πλήρης διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξασφάλις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καθὼς καὶ τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς, ρυθμίζονται δὲ προσηκόντως σοβαρώτατα ζητήματα προκύψαντα ἐκ τῆς ρεστοποίησεως τῆς περιουσίας ταύτης.

Ὁ νόμος 1369 «περὶ ἰ. ναῶν καὶ ἐφημερίων», δι' οὗ αἰ μέχρι τοῦδε διαπιστωθεῖσαι ἀτέλεια κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς νομοθεσίας περὶ ἱερῶν ναῶν διορθώνονται, ἐπιβάλλεται πλήρης ἐποπτεία ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων, περιφρουρεῖται ἡ διαχείρισις τῆς περιουσίας τῶν ναῶν, κανονίζονται τὰ τῆς διαθέσεως τῶν πόρων αὐτῶν, κατοχυροῦνται τὰ τῆς ἐκμισθώσεως καὶ ἐκποιήσεως τῆς περιουσίας των. Ἐκ παραλλήλων ἐφημερίων, ἐξασφαλίζεται ἡ μεθοδικία αὐτῶν καὶ ἀσφαλίζεται εἰς τὸ ΓΛΚΕ ἕκαστον τὸ ἐκκλησιαστικὸν προση-

πικόν (ιεροκήρυκες, ιερείς, ιεροδιάκονοι, νεοκόροι κ.λ.π.).
 'Ο υπ' αριθ. 1592 νόμος «περί τροποποίησης των περι-
 τροποποίησης των περι διοικήσεως και διαχειρίσεως της
 εκκλησιαστικής περιουσίας και του Ταμείου ασφαλίσεως
 του κληρικού της Ελλάδος ως και των περι Αποστολικής
 διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος Ιγνουσών δια-
 τάξεων», δι' ού συντελείται άποσυμφόρησης των συγκεν-
 τρωθεισών εις εκκλησιαστικά πρόσωπα εξουσιών προκει-
 μένου ιδίως περι οικονομικών ζητημάτων της Εκκλησίας,
 διά την ρύθμισιν των όποιων προέχουσιν γνώμην έπηρεσε
 να έχη ή Πολιτεία, ήν και λαμβάνει διά του μέτρου τούτου.

Εις τὸ ῥώτημα τοῦ «Ελευθέρου Βήματος» «διατί δὲν
 ὑπάρχει χριστουγεννιάτικη ποίησις;» ὁ μὲν ποιητὴς ἀκα-
 δημαϊκὸς κ. Γ. Δροσίνης ἀπήντησεν ὅτι τὰ Χριστούγεννα
 δὲν εἶνε ἡ μορφοπαΐα ἑορτῆ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ τὸ
 Πάσχα, τὸ ὅποιον συγκινεῖ πολὺ περισσότερον τὴν ἑλ-
 ληνικὴν ψυχὴν, «τοῦτο δὲ ὑφείλεται εἰς κλιματολογικοὺς
 λόγους: ἡ φύσις ἔχει ἐπηρέασιν τὴν ἰδιοσυγκρασίαν μας·
 εἴμεθα λαὸς τοῦ ὑπαίθρου· ἡ κλεισούρα, ὁ περιορισμὸς
 δὲν εἶνε τὴν χαρακτῆρός μας. Ἀκόμη δὲν πρέπει νὰ ξε-
 χνοῦμε τὴν καλοκαιριὰ πού βασιλεύει τοὺς περισσότερους
 μῆνας στὸν τόπο μας... Τὰ μεγάλα κοινωνικὰ ἢ θρησκευ-
 τικὰ γεγονότα πρέπει νὰ βγοῦμε ἔξω γιὰ νὰ τὰ γιορτά-
 σουμε. Πανηγύρι σὲ κλειστὸ χωρὸν δὲν νοεῖται γιὰ μᾶς.
 Ἔτσι ἡ Δαμπρῆ, πού εἶνε γιορτῆ ὑπαίθρου καὶ μάλιστα
 συνδεδεμένη μὲ τὴν Ἄνοιξι, σημαίνει πάντα γιὰ τὸν
 Ἕλληνα συναγεμὸν ἐξόδου πρὸς τὴν φύσιν... Ἐνφ τὸ ἰδεῶ-
 δεσ τῶν ξένων εἶνε τὰ χιονισμένα Χριστούγεννα πού
 ἐπιβάλλουν τὸ κλεισμο στὸ σπίτι καὶ κάνουν διπλᾶ ἰθαλ-
 κτικὸ τὸν ἑορτασμὸ τῶν Χριστουγέννων, πού εἶνε κα-
 θαρὰ μὴ ἑορτῆ τῆς ἐστίας, τοῦ τζακιού... Ἔτσι ἐξηγεῖται
 πῶς οἱ Ἑυρωπαῖοι ἔχουν τὴ μεγαλειότητα γιορτῆ τους τὰ
 Χριστούγεννα, ἐνφ ἡμεῖς τὸ Πάσχα. Αὐτὰ χωρὶς νὰ προ-
 χωρήσωμε καὶ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἡ Ἀνάστασις, ὡς σύμ-
 βολο ζωῆς, ὡς ἰδέα, ὑπῆρξεν ἀνεκὰθεν πολὺ δεμένη μὲ
 τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴ. Ὁ μῦθος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἀδά-
 νιδος εἶνε πολὺ χαρακτηριστικὸς».

Ἄλλην γνώμην ἔχει ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Ζαχ. Παπαν-
 τωνίου. Κατ' αὐτόν, «δὲν ὑπάρχει χριστουγεννιάτικη ποί-
 ησις, οὔτε χριστουγεννιάτικη φιλολογία. Γιὰ τὸν ἀπλού-
 σματο λόγο ὅτι ὑπάρχουν Χριστούγεννα, κ' αὐτὰ ἔχουν
 μόνον τους ὅλη τὴν π ἴση καὶ ὅλη τὴ φιλολογία... Αὐτὸς
 εἶνε ὁ λόγος ὅπου καὶ στὸ μικρότερο ἔντυπο τῆς ἐπαρ-
 χίας γράφονται τὰ Χριστούγεννα ἄπειρα ἔμμετρα καὶ
 παζὰ, μὲ χριστουγεννιάτικο θέμα. Γιατί γράφονται; Ἐ-
 παιδὴ δαναίζονται τὴν ἀξία των ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ συ-
 ναίσθημα. Ἄπ' ὅλα αὐτὰ, τὸ συναίσθημα ἐνὸς ταπεινοῦ
 χριστιανοῦ τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων εἶνε ἄπειρος
 ἀνάθερο. Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν θυμοῦμαι κανένα χρι-
 στουγεννιάτικο λογοτέχνημα πού νᾶχη δική του καθ'αυτὸ
 ἀξία... Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα ἔχει, καθὼς ἔξορουμε,
 τόση δύναμι, αὐτοεπάρκεια καὶ ἀπαιτητικότη, ὥστε,
 γιὰ νὰ συντηρηθῇ καὶ νὰ διατηρηθῇ τοὺς ἰδανικοὺς του
 κόσμους, μεταβάλλει ἀμέσως τὸ μέτριον πρᾶγμα σὲ καλ-
 λιτέχνημα».

Ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Σπ. Μελάς φέρει δύο λόγους: «Ἡ
 Χριστουγεννιάτικη λογοτεχνία ἐκλείπει γιατί τὸ χριστι-
 ανικὸ πνεῦμα εὐρίσκειται σὲ παρακμῇ, ἂν αὐτὸ τὸ πνεῦμα
 τὸ ζητούσατε σὲ τέτοιαις ἐκδηλώσεσι συμβατικῆς καὶ ἐπο-
 μένης ἐξωτερικῆς. Γιατί, τί θὰ πῆ Χριστουγεννιάτικη
 φιλολογία; Ἡ ποίησις δὲν εἶνε οὔτε Χριστουγεννιάτικη
 οὔτε Δαμπριάτικη. Ἡ εἶνε ἢ δὲν εἶνε. Καὶ εἶνε μόνον
 δταν πληρῶν ἀπὸ αἰσθημα γνήσιο. Ἀλλὰ δὲν μποροῦμε
 νὰ συμπεράνομε ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν μιᾶς συμβατικῆς λογο-
 τεχνίας τὴν παρακμῇ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Τὸ
 χριστιανικὸ πνεῦμα ἔχει σήμερα ἐνδομυθευθῆ. Καὶ σὲ με-
 ρικῆς ἀπόψεαις ἐπιστημονικοποιηθῆ. Τῆ Χριστουγεννιά-
 τικη ποίησις πρέπει σήμερα νὰ τὴν ἀναζητήσατε κάτω ἀπὸ
 ὀριζόμενες μορφῆς χριστιανικῆς πράξεως. Ἐνας ἄλλος λό-
 γος πού ἐξαφανίζει τὴ χριστουγεννιάτικη λογοτεχνία, εἶνε
 κ' ὅτι ἡ ἠθογραφία βρίσκεται σήμερα ἔξω ἀπὸ τὴ φιλο-
 λογικὴ μῦδα γιὰ λόγους καθαρῶς καλλιτεχνικοὺς. Καὶ
 μιὰ χριστουγεννιάτικη φιλολογία δὲν μπορεῖ νὰ ριψοκιν-

δυνεύσῃ σὲ τέτοια νερά. Αὐτὲς εἰ δύο, καταλήγει ὁ κ.
 Μελάς, εἶνε οἱ βασικώτερες αἰτίαι, στίς ὁποῖαι ὑφείλεται
 ἡ ἐξαφάνισις τῆς χριστουγεννιάτικῆς φιλολογίας».

Τέλος, ὁ κ. Μαλακάσης ἀποδίδει τὴν ἀνυπαρξίαν τῆς
 χριστουγεννιάτικῆς ποίησεως εἰς τὸ ὅτι «χάθησαν οἱ κυ-
 ρίως ἐμπρόσωποι του, οἱ δύο Σκιαθίτες διηγηματογρά-
 φοι. Μ' αὐτοὺς ἄρχισαι καὶ μ' αὐτοὺς τέλειωσαι ἡ παρά-
 δοσις», τὴν ὁποῖαν ἐμπόδισαι τοὺς μεταγενεστέρους νὰ
 κρατήσουν ἡ ἀπουσία τῆς βαθύτερης θρησκευτικῆς πίστεως
 πού σφράγιζε τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωὴ τῶν δύο Ἀλεξάνδρων.
 Οἱ καιροὶ ἄλλαξαν ἀπὸ τότε Ἡ ζωὴ πῆρε ἄλλο χαρα-
 κτήρα».

Ἐν τῷ «Ποιμένι» τῆς Μητροπόλεως Μυτιλήνης συνα-
 χίζεται ἡ δημοσίευσις τῶν περιεχομένων ἐν τῷ εὐρεθέντι
 Ἀρχεῖφ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Καλλινίκου, ἐν
 δὲ τῷ 11 τεύχει αὐτοῦ (1938) ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Μη-
 τροπόλεως Ἰάκωβος Κλεόμβροτος ἐν ἄρθρῳ «Ὁ τάφος
 τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου Κρήτης, τοῦ ὕμνογράφου, ἐν Ἐρεσῶ»
 ἐξεστορεῖ τὰ κατὰ τὸν ἐν Ἐρεσῶ τῆς Δέσβου θάνατον
 τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης καὶ τὴν ταφὴν του (περὶ τὸ 740)
 ὁπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος μιᾶς τῶν ἑκατὶ Βασιλικῶν,
 ἣν ἀνέσκαψε τῷ 1928 ὁ κ. Ἀ. Ὁρλάνδος. Ἐπὶ τοῦ τάφου
 τοῦ ἁγίου ἐκτίσθη πρό τινος περικαλλῆς μνημείον τύπου
 παλατιοχριστιανικοῦ μαρτυρίου, ὁ δὲ Σεβ. Μυτιλήνης Ἰά-
 κωβος καθιέρωσεν ἐτησίαν μεγάλην πανηγύριν εἰς μνή-
 μην τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου τῆ α' Κυριακῆ μετὰ τὴν 4 Ἰουλίου.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ 1. Σύνοδος ἐπανάλαβε τὰς λόγφ τῶν ἑορτῶν διακο-
 πῆσας ἐργασίας τῆς.

Χοροστατούντος τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου συμπαρα-
 στατομένου ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Ἱ. Συνόδου ἐπὶ τῇ α'
 τοῦ νέου ἔτους ἐτελέσθη ἡ θεοσπιμένη πανηγυρικὴ δο-
 ξολογία ἐν τῷ καθεδρικῷ ναφ ἐπὶ παρουσία τῆς Α. Μ.
 τοῦ Βασιλέως, τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, τοῦ ὑπουργικοῦ
 συμβουλίου τοῦ διπλωματικοῦ σώματος καὶ τῶν λοιπῶν
 διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν. Μετὰ τὴν δοξολο-
 γίαν ἡ Α. Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν
 συνοδικῶν μελῶν μεταβάς εἰς τὰ ἀνάκτορα ὑπέβαλεν εἰς
 τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα τὰς εὐχὰς τῆς Εκκλησίας.

Τῇ 2 Ἰασιμῆνου ἡ Α. Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος παρέθεσε
 γεῦμα εἰς τοὺς καθηγητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἐπὶ
 τῇ εὐκαιρίᾳ, ταύτῃ ἀντηλλάγησαν σκέψεις ἐπὶ ζητημάτων
 ἐνδιαφερόντων τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν θεολογικὴν ἐπι-
 στήμην.

Τῇ ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων ἡ Α. Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος
 ἐτέλεσε τὴν θεῖαν ἱερουργίαν καὶ τὸν Μέγαν Ἀγιασμὸν
 ἐν τῷ ἱερῷ ναφ τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦ Πειραιῶς ἐν πυ-
 κνοτάτῳ ἐκκλησιασμάτῳ. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς τελετῆς
 τοῦ Ἀγιασμοῦ ἐγένετο ὁ καθαγιασμὸς τῶν ὑδάτων κατὰ
 τὰ ἑκπαλαί θεοσπιμένα ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Α. Μ. τοῦ
 Βασιλέως, τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως μετὰ τοῦ ὑ-
 πουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἄλλων ἐπισήμων.

Ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἑορτῇ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυ-
 βερνήσεως ἐτελέσθη πάνδημος δοξολογία ἐν τῷ καθε-
 δρικῷ ναφ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ χοροστατούντος τοῦ Μακ.
 Ἀρχιεπισκόπου. Ὅμοιαις δοξολογίαι πάνδημοι ἐτελέσθη-
 σαν καὶ εἰς τὰς ἄλλαις ἐπαρχίας καὶ μητροπόλεις τοῦ κρά-
 τος.

Τῇ παρελθούσῃ Δευτέρᾳ ὁ Μακαρ. Ἀρχιεπίσκοπος
 μεταβάς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐτέλεσεν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ
 τῶν δεξιῶσαν τὸ βάπτισμα τῆς νεογενήτου πριγκηπίσ-
 σης θυγατρὸς τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου, εἰς ἣν ἐδόθη
 τὸ ὄνομα Σοφία. Κατὰ τὸ μυστήριον παρέστησαν ἡ Α.
 Μ. ὁ Βασιλεὺς, αἱ Α. Α. Υ. Υ. οἱ ὑψηλοὶ γονεῖς τῆς νε-
 οφωστῆτου, αἱ Α. Α. Υ. Υ. αἱ πριγκηπίσσαι Εὐρήνη καὶ
 Αἰκατερίνη καὶ οἱ ὑψηλοὶ γονεῖς τῆς Α. Υ. τῆς πριγκη-
 πίσσης Φρειδερίκη; μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς. Ἐπίσης
 παρίσταντο οἱ ἐξοχ. πρεσβευταὶ Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, ὁ
 Πρόεδρος καὶ τὰ μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὁ

Πρόεδρος και ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι. Ἀνάδοχοι δὲ ἦσαν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς, α. Α. Α. Μ. Μ. αἱ Βασίλισσαι τῆς Ἀγγλίας, Ἰταλίας καὶ Δανίας καὶ ἡ Α. Β. Υ. ἡ πριγκίπισσα Εἰρήνη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΩΣΙΑΣ

Ὁ «Ἄθεος» τῆς 12 παρελθόντος μηνὸς ἐδημοσίευσε σχέδιον συνεδρίου κατὰ τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέντων, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀναληθείας τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἀναιρέσεως τῆς γνησιότητος τῶν Εὐαγγελίων, εἰς τὰ ὁποῖα «οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀναφέρονται πρὸς ἀπόδειξιν τῆς υπάρξεως τοῦ Χριστοῦ». Κατὰ τὸν ἀρθρογράφον, «τὸ γεγονός· ὅτι τὸ ἡμερολόγιόν μας χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ οὐδαμῶς ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς ὑπῆρξέ ποτε», ἐξ ἄλλου δὲ «ὁ σύντροφός Στάλιν ἀπέδειξεν ἐν τῷ λόγῳ του εἰς τὸ β' συνέδριον τῶν Σοβιέτ (1924), πῶς ἡ πίστις εἰς οὐράνιον σωτήρα ἐγεννᾶτο μεταξὺ τῶν ἐργατῶν, τῶν τελοῦντων ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς ἐμπεταλεύσεως»!

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Ὁ Δρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν πατὴρ Ὀλύμπιος Caciula καὶ ὁ Δρ Δημ. Fecioru διωργάνωσαν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐνδιαφέρουσαν ἐκθεσιν τοῦ ρουμανικοῦ θεολογικοῦ βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Librario Teologica», ἐν τῷ ὅπ' αὐτῶν δ' ἐκδιδομένῳ μηνιαίῳ «Δελτίῳ» (Bulletinul) ἤρχισαν τὴν δημοσίευσιν μνημιώδους συλλογῆς «Πηγῶν τῆς Ὀρθοδοξίας», μελλούσης νὰ περιλάβῃ τὴν μετάφρασιν τῶν θεολογικῶν καὶ μυστικῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων Πατέρων εἰς 50 τόμους ἐκ 300 σ. ἐκάστου.

ΡΩΜΑ-ΓΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐνεκα τοῦ νέου περὶ γάμου νόμου τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως, καθ' ὃν ἀπαγορεύεται εἰς Ἴταλόν ἄρμον νὰ συνάγῃ γάμον μετ' ἄλλομον κατατέρας φυλῆς, ἐπῆλθε σύγκρουσις μετὰξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Βατικανοῦ, δηλοῦντος ὅτι ὁ νόμος οὗτος δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ Κανονικὸν Δίκαιον, ἀποτελεῖ δὲ καὶ παραβίασιν τῆς συμβάσεως τοῦ Λατερανοῦ (11 Φεβρ. 1929). Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὸ ἐπίσημον ὄργανον τοῦ Βατικανοῦ «Osservatore Romano» ἀπεκάλυψε ὅτι ἡ Α. Α. ὁ Πάπας διὰ προσωπικῶν ἐπιστολῶν του πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν βασιλεῖα Ἐμμανουήλ καὶ τὸν κ. Μουσσολίνην ἐπέστησε τὴν προσοχὴν των εἰς τὸ νὰ μὴ ἐγείρουν νέον κώλυμα γάμου μετὰξὺ ἄρμον καὶ μὴ ἄρμον, οὕτω δὲ ἐπενεχθῆ ῥήγμα εἰς τὴν σύμβασιν τοῦ Λατερανοῦ. Κατὰ τὸ ἐν λόγῳ φύλλον, «ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῆ τὴν τέλεσιν γάμων ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ πρὸς συζυγίαν δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν. Ὑπὲρ πάν ὁ νόμος παραβιάζει τὸ κοινωρθότον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις συμφωνεῖ νὰ ἀναγνωρίσῃ πολιτικὰς συνεπείας διὰ πάντα γάμον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑπολογιζόμενον. Ἡ παραβίασις αὕτη εἶνε ἕγχαν ὀλιβερά...».

ΑΓΓΛΙΚΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τὸν τίτλον «Ἐπιστήμων καὶ Διπλωμάτης» ἐν τοῖς «Ἐκκλησ. Καιροῖς» τοῦ Λονδίνου (23 Δεκ.) δημοσιεύεται ἀνταπόκρισις περὶ τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου, ὅστις χαρακτηρίζεται ὡς «ἰσχυρὰ προσωπικότης φημιζομένη ἐπὶ ὀρίμῳ σοφίῳ καὶ εὐρείῳ πείρῳ». Ἐκτίθεται ἡ ὅλη παλινδρομὴ σταδιοδρομία τῆς Α. Μ. ἐν τε Κων)πόλει καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος, ἐξαιρέται ἡ κατὰ τὸν μέγαν πόλεμον καὶ μετ' αὐτὸν σημαντικωτάτη διπλωματικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ αὐτοῦ δράσις ἐν τε Εὐρώπῃ καὶ εἰτα ὡς Ἀποκροσάρχου τοῦ Οἰκουμανικοῦ Πατριαρχείου ἐν Ἀθήναις ἡ σεμνοπρέπεια αὐτοῦ καὶ ἡ σύνεσις.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Ἡ Ἀμερικανικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία θέλουσα νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πρόβλημα τῶν Νέγρων καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ τὴν πρέπουσαν λύσιν ἐν πνεύματι χριστιανικῷ, συγκαλέσει συνέλευσιν κληρικὴν ἐξ ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν φυλῶν, αἵτινες ἀνήλθον εἰς 160 καὶ προσήλθον

ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς χώρας. Ἀνεγνωρίσθη ὅτι οἱ ἐν Ἀμερικῇ νέγροι ἀποτελοῦσι μίαν καταπιεζομένην μειονότητα, ἣτις εἶνε κατὰ πολὺ πολυαριθμότερα, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὅλον πληθυσμὸν, τῶν ἐβραϊκῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Πολωνίᾳ μειονοτήτων, καὶ ὅτι λίαν ἡμελήθησαν μετὰ τοῦδε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Χρυσότομος Παπαδόπουλος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος 1868—1938. Ἐκ τῆς «Θεολογίας» Ἀθηνῶν 1938. Ἀθήναι, τύπος «Φοῖνικος» 1938. Μετ' εἰκόνας (σ. 44).

Κασσανδρεία Εἰρηναίου. Βιογραφικὸν σημεῖωμα περὶ τοῦ ἀναχωρητοῦ πατρὸς Ἀρσενίου, ἰδρυτοῦ τῆς ἐν Χάλκῃ τῶν Περικληποννήσων Σκήτης τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος. Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Θρησκευτῶν». Ἀθήναι, τύπος Ἀλευροπούλου 1938.—Ἐν τῷ τεύχει τούτῳ ὁ Σεβ. σ. φέρει εἰς τὴν μνήμην τῶν γνωρισάντων τὸν ἀείδιμον πατέρα Ἀρσένιον, τὸν «ἀσκητὴν τῆς Χάλκης», καὶ τὴν Σκήτην του μίαν ἀσκητικὴν φυσιογνωμίαν συμπαθεστάτην, τῆς ὁποίας ἡ βιβλικὴ ἱεροπρέπεια, ἡ γοητευτικὴ γλυκύτης καὶ ἡ γνησιὰ εὐσέβεια κατέστησε τὸ Ἀναχωρητήριον τοῦ ἁγ. Σπυριδῶνος κέντρον εὐλαβοῦς ἀφοσιώσεως καὶ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς ἐτεροδόξους καὶ ἄλλοθρησκούς. Ὁ πατὴρ Ἀρσένιος ἐπλήρωσε μὲ τὸ ὄνομά του ὁλόκληρον ἐποχὴν. Καὶ ὁ Σεβ. Εἰρηναῖος, ἐν τῶν ἐξαιρετικῶν ἀναστημάτων τοῦ πατρὸς Ἀρσενίου καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον εἰς αὐτὸν προσφιλῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀναχωρητηρίου ἐκείνου, διὰ τοῦ σημεῖωματος τούτου οὐ μόνον ἐπλήρωσε φέρον τιμῆς πρὸς τὸν πνευματικὸν του πατέρα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκηθεύσαντας συναδελφούς καὶ τοὺς πολυπληθεῖς φίλους καὶ θαυμαστάς τοῦ πατρὸς Ἀρσενίου ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ εὐλογῆσαιν εἰς ἅπασι τὸ ὄνομά του καὶ νὰ τελέσωσιν ἐν τῇ μνήμῃ των φιλόστοργον ψυχικὸν μνημόσυνον τοῦ μακαριστοῦ ἐκείνου ἀναχωρητοῦ.

— ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ —

ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΙΕΡΕΩΝ

Ι. Μητρόπολις Φθιώτιδος

Χρησιμοποιῶν τῶν θέσεων τακτικῶ ἐφημερίου τῶν ἐνοριῶν 1) Διανοκλαδίου καὶ 2) Κομποτάδων προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὰς κατὰς ταύτας θέσεις καὶ ἔχοντες τὰ ὅτι τοῦ ἄρθρου 68 τοῦ ἁγ. νόμου 1369)38 ὀριζόμενα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσεύσεως τῆς παρουσίας ὑποβάλλωσιν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ἱ. Μητροπόλεως τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 68 τοῦ αὐτοῦ νόμου προβλεπόμενα πιστοποιητικά. Ἐν Λαμίᾳ τῇ 3 Ἰανουαρίου 1939.

† Ὁ Φθιώτιδος Ἀμβρόσιος.

Ι. Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος

Ἐχοντας ἐπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 65 τοῦ ἁγ. νόμου 1369 παρ. 2 περὶ ἱερῶν ναῶν καὶ ἐφημερίαν, προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν χρεούουσαν θέσιν τακτικῶ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας Καρπεντί ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ σημερον ὑποβάλλωσιν εἰς τὰ γραφεῖά μας τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 68 τοῦ αὐτοῦ νόμου ὀριζόμενα δικαιολογητικά ἔγγραφα τῶν προσόντων αὐτῶν προκαριμένου νὰ προβῶμαι εἰς ἀνακέρυξιν ὑποψηφίου διὰ τὴν ἁγ. ἐνορίαν. Ἐν Καρδίτῃ τῇ 3ῃ Ἰανουαρίου 1939.

† Ὁ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων Ἰεζεκιήλ.

Ι. Μητρόπολις Μαντινείας καὶ Κυνοῦριας

Προκαριμένου ν' ἀνακηρυχθῶσιν ὑποψήφιοι διὰ τὴν χρεούουσαν ἐνορίαν ἁγίου Ἀνδρέου—Κυνοῦριας καλοῦνται οἱ ἔχοντες τὰ νόμιμα καὶ κανονικὰ προσόντα καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἱερατεύσωσιν ἐν αὐτῇ ἵνα ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσεύσεως τῆς παρουσίας ὑποβάλλωσιν ἡμῖν δι' αἰτήσεως των τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου τοῦ νόμου 1369)38 «περὶ ἱ. ναῶν καὶ ἐφημερίων» προβλεπόμενα πιστοποιητικά. Τρίπολις τῇ 25 Νοεμβρίου 1938.

† Ὁ Μαντινείας καὶ Κυνοῦριας Γερμανός.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Π. Σ. ΜΑΝΩΛΕΪΗΣ

Τύποις «Φοῖνικος» ὁδὸς Λαωννάτου 4, Τηλ. 64-929